Innhold:

SIVILØKONOMUTDANNING

HELSETJENESTER

OSLO's ØKONOMI

NASJONALBUDSJETTET

BRITISK ØKONOMI

MILJØGODER

DEBATT

PORTRETT

BOKANMELDELSER

NYTT FRA NSF

SOSIALØKONOMEN

NR. 6 – JUNI 1982 – ÅRGANG 36

CHR. MICHELSENS INSTITUTT
er et frittstående flerfaglig forskningsinstitutt med oppgaver for næringsliv og offentlige organer i inn- og utland. Instituttet har to avdelinger, Avd. for Naturvitenskap og Teknologi og Avd. for Samfunnsvitenskap og Utvikling med til sammen ca. 135 medarbeidere.

PETROLEUMSØKONOMI

Sentret for Petroleumsøkonomiske studier ved Chr. Michelsens Institutt ble startet i 1979, og driver anvendt forskning innenfor petroleumsøkonomi. Sentrets finansiering kommer delvis fra forskningsråd, men en vesentlig del er oppdragsinntekter.

Sentret er for tiden engasjert i forskning på områdene:
- Internasjonale petroleumsmarkeder
- Petroleumsskatter
- Usikkerhet

Innen internasjonale petroleumsmarkeder er innsatsen konsentrert omkring prisdannelsen for råolje og analyser av markeder for norsk gass. Økonomiske analyser av petroleumsskatter er rettet mot skattesystemers inntektsfordelingsvirkninger og insentivegenskaper. Innen begge disse områdene spiller beslutninger under usikkerhet en viktig rolle. Utvikling og bruk av stokastiske modeller står derfor sentralt i vårt arbeid. En systemgruppe videreutvikler og holder operativt et sett av EDB-baserte modeller som benyttes til analyser innenfor de ulike forskningsområdene.

Instituttet ønsker å øke sin forskerstab innenfor petroleumsøkonomi og søker etter

- Seniorforsker
- Forsker
- Forskningsassistent

For alle stillingene kreves høyere økonomisk utdanning. Økonomisk kompetanse i kombinasjon med matematikk/statistikk vil også være relevant.

Forskningsassistenter vil normalt rykke opp til forsker innen ett år. Søkere på forskerstillingen må ha minimum ett år med relevant praksis. Videreutdanning teller normalt som praksis. For å komme i betraktning som seniorforskere trengs lengre relevant praksis, dokumenterte arbeider på doktorgradsnivå, samt evne til selvstendig å initiere, selge og gjennomføre prosjekter.

Instituttet er også interessert i å komme i kontakt med personer som vil være interessert i ansettelse på et senere tidspunkt.

Lønn etter avtale, medlemskap i Statens Pensjonskasse og fleksitid.

Nærmere opplysninger ved Arild N. Nystad eller Leif K. Ervik, tlf.: 05/28 44 10.

Skriftlig søknad sendes innen 15. juli til
CHR. MICHELSENS INSTITUTT,
Avdeling for Naturvitenskap og Teknologi,
Fantoftvegen 38, 5036 FANTOFT

NSF 1908

SOSIALØKONOMEN

Nr. 6 1982 årgang 36

Redaksjon:

Tore Jørgen Hanisch
Steinar Juel
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

●

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Bergo
Tore Holm
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Aimée Staude
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038–1624
Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Nils Terje Furunes

●

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august.

Annonseansvarlig:
Turid Holt-Jacobsen

Sekretariat:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 41 81 01

Abonnement kr. 135,–
Enkeltnr. kr. 16,–

INNHOLD

LEDER
Siviløkonomutdanninga 3

AKTUELLE KOMMENTARER
ELIZABETH NYGAARD:
Finansiering av helsetjenester 4

ARNE FINSTAD:
Er Oslo en hardkokt kommunal kapitalist? 8

INGVAR STRØM:
Revidert nasjonalbudsjett og langtidsprogram 10

ARTIKLER
ÅDNE CAPPELEN:
Britiske økonomers syn på Thatcher-regjeringens økonomiske politikk 12

JON STRAND:
Verdsetting av miljøgoder i teori og praksis 18

DEBATT 26

PORTRETT
STEIN TVEITE:
Norske sosialøkonomer er ahistoriske 27

BOKANMELDELSER 30

NYTT FRA SOSIALØKONOMISK INSTITUTT 35

NYTT FRA NSF 36

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)

1/1 side	kr.	1 600,–
3/4 side	kr.	1 250,–
1/2 side	kr.	900,–
1/3 side	kr.	650,–
1/4 side	kr.	500,–

Fargetillegg kr. 600,– pr. ekstra farge
Tillegg for utfallende format 10%

Bilagspriser oppgis på forespørsel.
Prisene er eksklusive klisjearbeid.
Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.
Klisjeraster: Omslag 40 linjer.
Innmat 48 linjer.
Omslag: 180 g Invercote.
Innmat: 90 g Hunscote.

Trykt i offsett.
Reklametrykk A.s, Bergen

KAPITAL TIL NORSK NÆRINGSLIV I 1981

KR. 3.200.000.000

— kronertremilliardertohundremillioner —
fordelt på følgende emisjoner:

AKSJEKAPITALFORHØYELSER:

Borregaard A.S
Kr. 66.750.000

Helly-Hansen A.S
Kr. 12.430.000

Aktieselskabet Sydvaranger
Kr. 79.284.600

Unitor Ships Service AS
Kr. 22.857.000

KONVERTIBLE OBLIGASJONSLÅN:

Aktieselskabet Hafslund
Kr. 27.000.000

Det Nordenfjeldske Dampskibsselskab
Kr. 50.000.000

Norgas AS
Kr. 75.000.000

Saga Petroleum A.S.
Kr. 100.000.000

IHENDEHAVEROBLIGASJONSLÅN:

A/S Eidefoss
Kr. 35.000.000

A/S Freia
Kr. 50.000.000

A/S Parkveien 55
Kr. 50.000.000

A/S Vinmonopolet
Kr. 150.000.000

Bjølsen Valsemølle A/S
Kr. 35.000.000

Borregaard A.S
Kr. 75.000.000

Den Norske Industribank A/S
Kr. 880.000.000

Dyno Industrier A/S
Kr. 50.000.000

Firma Olav Thon
Kr. 75.000.000

I/S Øvre Otra
Kr. 340.000.000

Løvenskiold — Vækerø A/S
Kr. 35.000.000

Mustad Industrier A/S
Kr. 35.000.000

Norema A/S
Kr. 35.000.000

Norges Kommunalbank
Kr. 750.000.000

Oppland Fylkes Elektrisitetsverk
Lomen Kraftverk
Kr. 35.000.000

M. Peterson & Søn A/S
Kr. 35.000.000

SAS Royal Hotel A/S
Kr. 50.000.000

Standard Telefon og Kabelfabrik A/S
Kr. 60.000.000

Oslo, 31.12.81.
CHRISTIANIA BANK OG KREDITKASSE

Siviløkonomutdanninga

Ei arbeidsgruppe med departementsråd Tormod Hermansen som formann har nå ute til høring eit notat om høgare økonomisk/administrativ utdanning. Notatet handlar først og fremst om korleis vi kan utdanna fleire siviløkonomar. Vi skal ikkje her blanda oss i striden om kor ein eller fleire nye handelshøgskuler eventuelt skal plasserast. Heller ikkje skal vi ta opp forholdet mellom utdanninga av siviløkonomar og sosialøkonomar. Derimot skal vi peika på eit alternativ som komitéen har oversett, og som på ein billeg måte raskt kan gi næringslivet tilgang på nye kandidatar med kvalifikasjoner på siviløkonomnivå.

Universitetet i Oslo har idag utdanningstilbod i nesten alle fag som siviløkonomstudiet omfattar. Det einaste som manglar, men det er og det mest sentrale, er eit tilbod i bedriftsøkonomi på elementært nivå. Med 5–6 nye stillingar i bedriftsøkonomi (ein bagatell i forhold til dei stillingsrammene komitéen har festa seg ved), og mindre endringar i undervisningsopplegget i andre fag, skulle det her lett kunne skaffast ein utdanningskapasitet på 100 nye cand.mag-ar med siviløkonomkompetanse kvart år. Denne kapasiteten vil vera der så snart lærarane er tilsette.

Siviløkonomar utdanna av Universitetet på denne måten vil naturlegvis bli ulike siviløkonomar utdanna ved NHH. Dei frå Universitetet vil gjennomgåande ha færre fag. Men større fagleg konsentrasjon er ikkje nødvendigvis ein ulempe. 2 semester sosialøkonomi, 3 semester bedriftsøkonomi og 2 semester informatikk (EDB) i tillegg til førebuande prøver må kunna gi like god kompetanse for næringslivet som noko anna siviløkonomstudium. Elles vil kombinasjoner med statsvitskap, rettslære, pedagogikk, psykologi, statistikk og språkfag vera særleg aktuelle. Vi burde kunna få siviløkonomar som snakkar arabisk, japansk eller kinesisk. Universitetet kan by på mange spennande fagkombinasjonar, og for arbeidslivet er det vel berre ein fordel om ikkje alle siviløkonomar er sydde over same lest. I Sverige har siviløkonomutdanning i mange år gått føre seg på universiteta.

Universitetet har i enkelte fag ein del ledig kapasitet etter at studenttallet har gått ned. Viktigare er det at dei studentgruppene som før i hovudsak gjekk til jobbar i skuleverket nå i stor utstrekning må sjå seg om etter anna arbeid. Ved at Universitetet får høve til å utdanna siviløkonomar vil utdanningskapasiteten der bli vridd i ei retning som er meir i samsvar med stoda på arbeidsmarknaden. Å ikkje syta for ei slik omlegging vil nærmast vera grov sløsing med offentlege midlar.

I tillegg kjem at eit visst tilbod i bedriftsøkonomi ved Universitetet snart vil tvinga seg fram i alle fall. Dei sivilingeniørane som nå blir utdanna i Oslo må få tilbod om eit visst minimum av opplæring i bedriftsøkonomi. For Universitetet er da steget ikkje langt til å tilby ei kombinert utdanning i teknologi og økonomi. Vi kan få siviløkonomar som samstundes er petroleumsingeniørar.

Vi har skrive om Universitetet i Oslo fordi vi kjenner tilhøva best der. Andre universitet har sikkert sitt å tilby. Universiteta, i alle fall Universitetet i Oslo, bør få ressursar til å tilby ei grunnutdanning i bedriftsøkonomi.

AKTUELLE KOMMENTARER

Finansiering av helsetjenester

AV
ELIZABETH NYGAARD

Finansieringsordningene i helsesektoren er mange, ulike og lite samstemte med hverandre. De har bl.a. ført til store, regionale forskjeller i tjenestetilbudet. Rammefinansiering av helsetjenester kan bidra til regional utjamning og bedre ressursutnyttelse, men gir mindre mulighet til sentral styring. At rammen deles mellom kommuner og fylkeskommuner, kan føre til at pasienter blir kasteballer mellom forvaltningsnivåene. Dette kan unngås hvis kommunene betaler for fylkeskommunale tjenester. Regjeringens forslag til lov om helsetjenesten i kommunene lager «huller» i rammene og vil opprettholde de skjevheter rammefinansieringen skulle rette opp.

Finansieringsordningene i helsesektoren er mange og uensartete. De har ført til et helsevesen med store regionale forskjeller i tjenestenes omfang og sammensetning, til utbygging av institusjonshelsetjeneste framfor primærhelsetjeneste, til satsing på kurative framfor forebyggende tiltak, og de har tillatt store forskjeller i ressursbruk for samme typer tjenester.

Loven om rammefinansiering av helseinstitusjoner ga fylkeskommunene det forvaltningsmessige og økonomiske ansvaret for planlegging, utbygging og drift av disse, og skulle bl.a. sikre en mer rettferdig regional fordeling av institusjonstilbudet.

I april 1978 ble det såkalte Nyhus-utvalget oppnevnt med mandat å utrede finansieringsordninger og oppgave- og ansvarsfordeling for helsetjenesten utenfor institusjon og for sosialtjenesten. Utvalget har avlagt to delutredninger. Den første, NOU 1979: 28 Helse- og sosialtjenesten i lokalsamfunnet, forelå i mai 1979. Den andre, NOU 1982: 10 Spesialistene i helsetjenesten, pleiehjemmene m.v., ble ferdig i mars i år. Utvalgets første innstilling dannet grunnlaget for arbeiderpartiregjeringens lovforslag om helsetjenesten i kommunene, Ot. prp. 36 (1980–81). Regjeringen Willoch har lagt fram et nytt lovforslag, Ot. prp. 66 (1981–82). Det er forholdet til privat praksis som i hovedsak skiller dette forslaget fra regjeringen Brundtlands.

Jeg skal kommentere og drøfte *mulige* konsekvenser enkelte av de ordningene som foreslås i utredningene og lovforslagene kan gi for noen av tjenestene. Vi *vet* lite om kommuners og spesielt om helsepersonells atferd og hvordan de vil tilpasse seg ulike finansieringsordninger.

Utvalgets hovedfilosofi og retningslinjer

Nyhus-utvalgets oppgave har vært todelt: 1) Å utrede oppgave- og ansvarsfordelingen for de ulike tjenestene, dvs. å fastlegge hvilke organer som skulle ha utøvende politisk og administrativt ansvar for planlegging, utbygging og drift av de ulike typer tjenester, og 2) å utrede finansieringsordningene. Oppgave- og ansvarsfordelingen og finansieringsordningene blir ansett som virkemidler i helse- og sosialpolitikken.

Utvalget sammenfatter sin hovedfilosofi i åtte delvis overlappende punkter, der pkt. 1 kanskje er det viktigste: 1) Helhetsmotivet «Ordningene bør legge forholdene til rette for at alle delene av helse- og sosialsektoren kan planlegges, utbygges og drives som en sammenhengende helhet. Målet er at enkelttjenestene skal bli mest mulig samstemt med hverandre sett i forhold til befolkningens behov og samfunnets ressurser». De andre punktene er: 2) Forenkling, 3) Økt folkevalgt innflytelse, 4) Sikre nødvendige ressurser, styrking av helse- og sosialtjenesten i kommunene, 5) Geografisk utjamning, 6) Desentralisering, 7) Effektivitet, 8) Et hensiktsmessig styringssystem.

I utvalgets generelle retningslinjer for forslaget til oppgave- og ansvarsfordeling heter det bl.a. at «Ansvaret for tjenester som funksjonelt sett har nær sammenheng med hverandre, bør ligge på ett og samme forvaltningsnivå», og «Jo mer almenpreget tjenestene er, jo mindre befolkningsgrunnlag trenger de for å kunne drives rasjonelt, og desto mer desentralisert bør ansvaret være. Og omvendt: Jo mer spesialiserte tjenester, og jo større befolknings-

grunnlag de forutsetter, desto mer sentralisert bør ansvaret være».

De generelle retningslinjene som ligger til grunn for utformingen av finansieringsordningene, er: 1) Ordningene må bidra til å mobilisere de nødvendige ressurser for å løse vedtatte oppgaver. 2) De må gjøre det mulig å styre ressursfordelingen i samsvar med politiske prioriteringer. 3) De må bidra til effektiv bruk av ressursene ut fra faglige og økonomiske kriterier. 4) De må bidra til administrativ enkelhet.

Rammefinansiering

Det er enighet om at det forvaltningsnivå som får ansvar for de ulike tjenestene, skal bygge ut og drive disse innenfor økonomiske rammer som blir bestemt sentralt. Dette vil bidra til at mange av målene nås: Ordningen er lett å administrere, den vil synliggjøre kostnadene ved de utbyggings- og driftsalternativer som foreligger og bør derfor stimulere til effektiv bruk av ressursene, og omfanget av de ulike tjenestetypene de aktuelle forvaltningsnivåene får ansvaret for, kan tilpasses lokale forhold. De regionale mål søkes oppnådd ved at rammen fordeles etter en nøkkel som tar hensyn til innbyggertall, aldersfordeling, dødelighet, avstander etc., slik at graden av behovsdekning blir så lik som mulig.

Rammefinansiering gir imidlertid liten mulighet til sentral styring av omfanget av de ulike typer tjenester. Vi vet lite om hva som påvirker allokeringer innen rammen, og vi kan risikere at rammen vil bli fordelt etter den såkalte decibelmetoden: de som skriker høyest, får mest. Det er trolig grunnen til at mindretallet i utvalget anbefaler at tjenestene i det psykiske helsevern holdes utenfor rammen, og finansieres ved refusjoner fra folketrygden. Disse pasientgruppene har ikke vært blant de mest høyrøstete.

Utvalget har anbefalt at helsetjenestene og sosialtjenestene gis hver sin ramme. Det er en utbredt holdning at sosiale problemer skyldes egen unnfallenhet, mens sykdom er noe selv de beste uforskylt kan rammes av. En felles ramme ville således kunne gi mye helsetjeneste og lite sosialtjeneste.

Pasienter som kasteballer

Fordi enkelte helsetjenester krever et større befolkningsgrunnlag, deles rammen mellom to forvaltningsnivåer. Kommunene gis ansvar for de almenpregete helsetjenestene og fylkeskommunene for de mer spesialiserte. Men når det økonomiske ansvaret er delt, må det være klart definert hvilket tjenestetilbud hver enkelt pasient trenger, dersom en skal unngå forsøk på å velte ansvaret for enkelte pasienter eller pasientgrupper over til et annet forvaltningsnivå.

Problemet kan eksemplifiseres ved sykehjemmene. Disse ligger i skjæringspunktet mellom den fylkeskommunale sykehustjenesten og den kommunale helse- og sosialtjenesten, og hører funksjonelt sammen med begge. Uansett hvor det økonomiske ansvaret for sykehjemmene plasseres, vil en risikere forsøk på å skyve pasienter over til den andre parten.

Utvalget har valgt å plassere ansvaret for sykehjemmene sammen med de kommunale helsetjenestene. Ved å betrakte dem som komplementer til almenlege – hjemmesykepleie og hjemmehjelpstjeneste, håper en å få større sirkulasjon i sykehjemspasientene og dermed bedre utnytting av sykehjemssengene, men også bedre bruk av pleieressursene i familien ved at disse gis mulighet til avlastning i perioder.

Utvalget har diskutert mulige ordninger for å hindre at kommunene unnlater å ta imot pasienter som er ferdigbehandlet i sykehus med begrunnelsen at de ikke har noe hjelpetilbud til dem. Spesielt drøftes en ordning hvor kommunene betaler en «bot» for hver dag pasienten blir liggende i sykehuset etter at behandlingen er avsluttet. Utvalgets flertall går imot en slik bøtlegging av hensyn til de administrative kostnader den fordrer. Mindretallet foreslår en dagbot som ligger noe over gjennomsnittlig døgnkostnad i sykehjem i landet som helhet. Døgnkostnaden varierer imidlertid svært mellom gamle og nye sykehjem. Dersom kommunens byggebeslutninger bare påvirkes av pleiekostnader, må boten settes høyere enn døgnkostnaden i *nye* sykehjem for å føre til økt sykehjemsbygging.

Etter mange års kraftprisdebatt, vil noen kanskje foreslå å sette boten lik døgnkostnaden i nye sykehus, siden det er den samfunnsøkonomiske kostnaden ved å ha ferdigbehandlete pasienter i sykehus uten ledig kapasitet. Det er imidlertid et overordnet mål at pleiefunksjonene er kommunens ansvar, og kommunene skal i prinsippet ikke kunne kjøpe seg fri for ansvaret for enkelte «ubehagelige» pasienter. «Kommunesuvereniteten» gjelder bare utbygging og drift av kommunale tjenester.

En annen måte å løse kasteballproblemet på er å la kommunene kjøpe alle sykehustjenester av fylkeskommunene, og øke de kommunale rammene slik at det gis rom til dette. Det ville trolig føre til drastisk reduksjon i sykehusforbruket og stor utbygging av sykehjem og hjemmesykepleie. Utvalget diskuterer dette, men lar også her hensynet til administrativ enkelhet veie tyngst.

Hvis det er ledig sengekapasitet i sykehusene, er liggedagskostnadene for de ferdigbehandlete pasientene lave, og det vil være bedre utnytting av ressursene å beholde pasientene i sykehusene enn å øke sykehjemskapasiteten. Men dette kommer i konflikt med målet om å behandle pasienter så lokalt eller desentralisert som mulig.

Laboratorietjenestene

Utvalget foreslår at ansvaret for laboratorievirksomheten legges til fylkeskommunene, og at de finansieres innenfor de fylkeskommunale rammer.

En del laboratorietjenester rekvireres imidlertid fra almenpraktiserende leger, og er følgelig en del av det kommunale helsetjenestetilbud. Utvalget fraviker her prinsippet om at brukerne av tjenestene skal betale de fulle kostnadene ved dem, og foreslår at fylkeskommunene også dekker kostnadene ved analyser rekvirert av kommunale leger.

Utvalget er kjent med at det er store forskjeller i legers prøvetakingsprofil, og at fylkeskommunene følgelig vil betale mer til noen kommuner enn til andre. Men de antar at forskjellen kan reduseres ved at fylkets laboratorielege veileder de kommunale legene, og at de ved dette og ved å sammenlikne seg selv med andre og med gjennomsnittet, vil endre sin praksis. Men å la fylkets laboratorielege veilede de kommunale legene, er å sette bukken til å passe havresekken. Stor kommunal etterspørsel styrker laboratorienes stilling i konkurransen om de fylkeskommunale ressursene.

Jeg tror ikke anmodninger om at hver enkelt skal gå i seg selv, er et effektivt middel til å påvirke legenes atferd. Forskjellene i ressursbruk blir forsvart ved henvisning til den kliniske frihet, som er et hellig prinsipp for mange leger.

Utvalget er redd for hva som kan skje hvis kommunene skal kjøpe laboratorietjenester fra fylkeskommunene. Dette innebærer at legene må ta økonomiske hensyn i valg av behandlingsalternativer. Sykehusene må imidlertid betale kostnadene ved prøver rekvirert fra laboratorier utenfor sykehuset, over driftsbudsjettet. Utvalget er ikke bekymret for hvordan sykehuslegene tilpasser seg dette.

Ideelt sett bør laboratorieprøver konkurrere om ressursene som skal brukes til almenlegetjenester på lik linje med andre diagnostiske metoder og behandlingsalternativer. Dette kan tvinge fram en mer bevisst og faglig begrunnet prøvepraksis, og stimulere til utarbeiding av metoder til å vurdere gevinstene ved bruken av dem. Det er imidlertid fare for at økonomiseringstiltak kan ramme spesielle pasientgrupper fordi enkelte analyser er svært kostbare. Men det må kunne utarbeides retningslinjer som forhindrer dette.

En kommunes etterspørsel etter fylkeskommunale laboratorietjenester avhenger også av *antall* leger i kommunen. Fylkeskommunal finansiering av laboratorietjenestene innebærer større subsidiering av almenlegetjenesten i kommuner med god legedekning.

Innpassing av privat praksis og det frie legevalg

Rammefinansiering av helsetjenesten utenfor institusjon gir to problemer. Det ene er hvordan kostnadene for gjestepasienter (pasienter som benytter seg av helsetjenester utenfor bostedskommunen) skal dekkes. Det andre gjelder hvordan privat praksis skal innpasses i kommunens og fylkeskommunenes økonomiske rammer.

En stor del av helsetjenestene drives som privat virksomhet. Dette gjelder nesten all almenlegevirksomhet og spesialistlegetjeneste utenfor institusjon, tannhelsetjeneste, fysioterapi, en del laboratorier og røntgeninstitutter. Utvalget anbefaler at kommunene og fylkeskommunene stilles fritt om de vil drive tjenestene selv eller etter avtale med private.

Det foreligger to forslag til hvordan privat praksis skal innordnes i de kommunale planer og økonomiske rammer. Det forslaget som blir vedtatt, vil også gjelde for fylkeskommunal privatpraksis.

Ot. prp. 36 foreslår at bare private med avtale med kommunen skal gis anledning til å drive privat praksis. Legene skal avlønnes som nå etter en normaltariff og ved pasientenes egenbetaling. Kommunene skal så refundere til trygdekontoret deres faktiske utgifter til privatpraktiserende. Kommunen skal inngå avtale med de private om innhold og omfang av deres tjenester. Dette er nødvendig for å unngå å risikere at de kommunale rammene skal sprenges. De privatpraktiserendes stilling vil etter dette forslaget skille seg lite fra kommunale fastlønnsstillinger. Forslaget vakte også stor motstand fra legehold.

Gjestepasientkostnadene forelås dekket ved skjønnsmessig fordeling av en del av rammen.

Regjeringen Willoch har lagt fram et nytt lovutkast. Etter dette skal leger som driver etter avtale med kommunen, få et driftstilskott som tas fra den kommunale rammen. Driftstilskottet skal deles i klasser etter hvilken type praksis som drives. Resten av kostnadene skal dekkes ved pasientenes egenbetaling og ved refusjoner fra Folketrygden, men satsene skal reduseres.

Private uten avtale med kommunen skal også gis anledning til å drive praksis. Disse vil imidlertid ikke få driftstilskott fra kommunen, og vil i utgangspunktet bli dårligere stilt enn dem med avtale.

Ved å regulere forholdet mellom størrelsen på driftstilskott og refusjonssatser, har myndighetene et middel til styring av legeressursene. Settes refusjonssatsene lavt nok, kan legene tvinges til å søke «avtalestillinger». Det heter imidlertid i lovutkastet at refusjonssatsene ikke skal settes så lavt at det er umulig å drive lønnsom privatpraksis uten driftstilskott.

Forslaget går også ut på at en del av utgiftene til fastlønnete leger tas ut av rammen og betales av Folketrygden som refusjon av godkjente utgifter.

Pasientenes mulighet til selv å velge lege er den samme i begge lovutkastene. Regjeringens forslag demper, men løser ikke gjestepasientproblemet.

Lovutkastet vil bidra til å opprettholde de skjevheter i legetilbudet som rammefinansieringen skulle bidra til å rette opp.

Den frie etableringsretten tillater leger å etablere praksis i sentrale strøk, og vil gjøre det vanskeligere å rekruttere leger til utkant-Norge. Ved at deler av tjenestene tas ut av rammen og finansieres ved refusjon fra Folketrygden, vil de kommunene som fra før har størst tjenestetilbud, få mest statsstøtte. Satt på spissen vil finnmarkinger fortsatt subsidiere dyr spesialtjeneste for Oslo-folk.

Forslaget vil føre til større administrative kostnader idet driftstilskott, klasseinndeling og refusjonssatsene både skal forhandles om og fordeles.

Jeg frykter også at forslaget kan føre til at legemarkedet blir delt i en offentlig og en privat del. Den private delen kan antakelig drive meget lønnsomt ved økt pasientbetaling, mye prøvetaking og behandling over flere konsultasjoner. Siden legen i stor grad etterspør sine egne tjenester på vegne av pasientene, vil det ikke være vanskelig å skaffe nok kunder. En høy prøvetakingsprofil kan også gi pasientene inntrykk av at de private tjenestene er bedre eller «finere».

Akkordlønn/fastlønn

Jeg tror det kan bli vanskeligere å få slutt på legenes akkordlønnssystem. Legenes refusjonssatser avhenger av hva slags behandling de gir pasientene. I valg mellom ulike alternative behandlingsmetoder, kan beslutningene også påvirkes av personlige inntektsmuligheter.

Akkordsystemet stimulerer til høyt aktivitetsnivå. Det er gode sider ved det, men det kan føre til pasientekspedering framfor pasientbehandling. Legene tjener bedre på å undersøke og behandle pasientene ved flere konsultasjoner, enn ved å foreta en mer omfattende undersøkelse ved første konsultasjon. Fastlønnsstillinger gjør legene økonomisk indifferente i valg av behandlingsalternativer.

Det blir ofte hevdet at fastlønnsstillinger gir late leger. Jeg tror imidlertid at leger, i likhet med andre offentlig ansatte tjenestekvinner og -menn vil gjøre en god jobb uten ekstra stimulanser. På samme måte som konsulenter i departementene setter opp farten når bunken av inngående saker blir stor, tror jeg at leger på fastlønn vil avpasse sin praksis etter «bunken» av pasienter på venteværelset.

Avslutning

De beslutninger vi står overfor, har ikke bare avgjørende betydning for utviklingen i helsetjenesten utenfor institusjon. De vil også influere på bruken av institusjonene. Nyhus-utvalget har foreslått finansieringsordninger som vil bedre den regionale fordelingen i tjenestetilbudet, som er lette å administrere, og som langt på vei vil bedre bruken av eksisterende kapasitet.

Regjeringens forslag til lov om helsetjenesten i kommunene lager huller i rammene. Det ser ut som om hensynet til legenes private ervervsvirksomhet veier tyngre enn et likeverdig helsetjenestetilbud til alle.

Fortsettelse fra side 24:

ikke spesielt hensiktsmessig for kommunene i inflasjonsperioder. For eiendomsbesiddere vil den kunne være fullstendig drepende i deflasjonsperioder.

(9) Eiendomsskatteloven gir en kommune adgang til å beskatte bestemte områder innen kommunen. I mindre kommuner kan derfor skatten i realiteten bli en spesiell bedriftsskatt for kommunen. Man melker bedrifter med hovedkontor i annen kommune. Man må vel kunne stille spørsmålet om eiendomsskatten representerer en hensiktsmessig måte å fordele bedriftsskatteinntektene mellom kommuner på?

(10) Hensikten med disse synspunkter har vært å reise spørsmålet om eiendomsskatten ikke bør avskaffes og erstattes med mer egnede skatter?

Fortsettelse fra side 29.

umiddelbart etter krigen, mener jeg er et eksempel. Politikken var innstilt på å unngå de samme feil som ble gjort etter den forrige krigen. Men hadde man gransket situasjonen ut fra en historisk synsvinkel ville man sett at forholdene var ganske anderledes. Den stramme pris- og lønnspolitikken innebar en stor politisk belastning, særlig på bygdene fordi prisene på landbruksprodukter skulle holdes lave.

Dette kunne ikke gå i lengden og man satte inn stadig økende subsidiebeløp. Det ble skapt et tungvint og uoversiktlig system som la opp til mange konflikter. Heller ikke denne politikken kunne fortsette i lengden og det kom en omlegging i 1951–52. Situasjonen her i landet var da i ferd med å utvikle seg slik vi ser eksempler på i flere land i Øst-Europa idag. Det ville sannsynligvis vært bedre å la markedsprisene få slå ut raskere også i etterkrigstiden.

– Historikere arbeider mest med fortiden. Hva tror du vil prege norsk økonomis fremtid?

– Historikere våger seg meget sjelden på spådommer. I arbeidet som historiker ser man hvor ille det har gått med de som tidligere har prøvet seg på dette, ikke minst sosialøkonomene med deres store arroganse. Økonomenes prediksjoner som i stor grad er basert på forutsetninger om de eksogene variable, har liten verdi når disse ikke slår til. Alle modeller er pr. definisjon konservative og tenderer mot en konserverende effekt, mener professor Tveite.

Er Oslo en hardkokt kommunal kapitalist?

AV
ADM.DIREKTØR ARNE FINSTAD
OSLO LYSVERKER

Dette er et svar til ekspedisjonssjef Per Schreiner, Finansdepartementet, i forbindelse med hans foredrag i Oslo Arbeidersamfunn med tittelen: «Skal staten redde Oslo, eller skal Oslo redde seg selv?» Et utdrag av foredraget ble inntatt som en egen artikkel i Sosialøkonomen for april 1982.

Ekspedisjonssjef Schreiner tar utgangspunkt i de vansker Oslo er kommet i som følge av at en rask inntektsvekst er erstattet av en nedgang i inntektene for kommunen. Følgelig har Oslo, i likhet med de fleste andre kommuner i landet, fått trangere økonomiske kår.

Hans synspunkter om årsaken til Oslos dårlige økonomi er interessante og underholdende, spesielt på grunn av de kraftsalver han retter mot Oslo kommunes administrasjon og politikere. I en av kraftsalvene gir han uttrykk for at Oslo kommune i en årrekke med romslige og sterkt økende inntekter «løste sentrale oppgaver på en sløsende og ineffektiv måte. Politikere og administrasjon tilla seg uvaner som ennå ikke er ryddet helt bort.» Jeg skal ikke gå nærmere inn på riktigheten og berettigelsen av et slikt utsagn. Slike påstander bør imidlertid begrunnes mer konkret, ellers virker de for lettvinte.

Han retter også sitt skyts mot Oslo Lysverker. Om Oslos energipolitikk uttrykker han seg slik: «at Oslo har tatt sitt rikelige monn igjen ved å være hardkokt kommunal kapitalist». Jeg finner det derfor riktig og nødvendig å korrigere et par av de uttrykk, eller rettere sagt påstander, han setter fram i denne sammenheng.

Den første påstanden gjelder Oslo Lysverkers kraftutbygging, hvor han bl.a. uttaler: «Som rik og mektig kommune sikret Oslo seg tidlig billige fallrettigheter i fattige utkantkommuner . . . De har gitt grunnlag for lave elektrisitetspriser og rikelig krafttilgang, mens andre kommuner har slitt med kraftrasjonering og kostbar kraft». Jeg er enig i at det var fattige utkantkommuner som Lysverkene kjøpte fallrettigheter fra. Aurland kommune er et eksempel på det. Men hva har Lysverkenes kraftutbygging betydd for denne kommunen? Den hadde i 1980 en inntekt som følge av vårt kraftverks virksomhet på ca. kr. 13 mill. Det utgjorde 62% av kommunens totale inntekter – en inntekt pr. innbygger i kommunen på kr. 6 254. (Til illustrasjon kan nevnes at en gjennomsnittlig husholdningsabonnent i Oslo betaler kr. 3 233 i året for sitt elektrisitetsforbruk.) I disse beløp er ikke regnet med kommunens skatteinntekter fra kraftverksansatte, heller ikke er regnet med fordeler som ny sambindingsvei Østland/Vestland, øvrige veier, elektrisitetstilførsel, nye faste arbeidsplasser etc. Jeg er vel ikke den rette til å uttale meg om dette, men jeg tillater meg å tro at Aurland kommune har et annet syn enn Schreiner i denne sammenheng.

Men la oss tenke oss at Oslo ikke hadde bygd ut sine vannkraftressurser. Hvordan hadde situasjonen blitt da? Antakeligvis ville staten med direkte økonomisk støtte og lån fra Finansdepartementet, kjøpt opp fallrettighetene og bygd dem ut. Resultatet ville blitt at Oslo i steden måtte kjøpe kraft fra staten. Men da ville vi få den situasjon som Schreiner så treffende uttrykker det: «Jeg mener at Oslo må redde seg selv.» Der er Schreiner og jeg helt enige. Jeg mener at alle parter, også staten, har vært best tjent med at Oslo har sørget for sin egen kraftdekning.

Den annen påstand som jeg må få korrigere, uttrykker han slik: «Lysverkene er blitt en belastning på budsjettet istedenfor å være et blomstrende overskuddsforetak med stor selvfinansieringsevne.» Dette er en så drøy påstand at jeg må få gi en kort redegjørelse, spesielt fordi Oslo Lysverkers finanser også berører Finansdepartementets budsjett. Selv om Schreiner sier klart fra at han uttaler seg som privatmann og ikke som ekspedisjonssjef i Finansdepartementet, er jeg redd for at dette også kan bli departementets oppfatning. Da hans påstand ingenting har med realitetene å gjøre, er det derfor viktig for Lysverkene å få gitt de korrekte og faktiske opplysninger om våre finansieringsforhold.

Jeg vil først understreke at Oslo Lysverker er en selvfinansierende bedrift som hittil verken har belastet kommunens økonomi eller har bidratt til dekning av kommunens øvrige utgifter. Dette har i alle år

vært et anerkjent prinsipp innenfor administrasjonen og blant politikere i Oslo. Dette betyr likevel ikke at Lysverkene ikke trenger å ta opp lån for å kunne gjennomføre nødvendige investeringer for å sikre byens innbyggere en tilstrekkelig energiforsyning. Oslo Lysverkers lånesituasjon er nemlig slik at vi er bundet av å ta opp lån gjennom kommunens lånefond. Budsjettrammen for låneopptak til lånefondet fastsettes hvert år av Finansdepartementet. De midler som Oslo Lysverker får tilført fra lånefondet, har Finansdepartementet bestemt skal disponeres til energiutbyggingsformål. Dette betyr at de lånemidler som Oslo Lysverker mottar, er øremerket vår virksomhet. Med andre ord: Oslo Lysverker opptar ikke lånemidler som ellers kunne vært brukt til andre kommunale formål i Oslo.

Oslo Lysverker betaler selv alle renter og avdrag av sin gjeld til lånefondet. I tillegg betaler vi både lånekostnader ved de enkelte års låneopptak og blir belastet et kurstap som følge av utviklingen i lånefondets portefølje. Oslo Lysverker betaler fullt ut det det koster å låne i lånefondet, og er ingen belastning i så henseende. Snarere tvert om, Oslo Lysverker er vel lånefondets viktigste låneobjekt, idet alle utenlandske låneopptak for det meste er basert på Lysverkenes kredittverdighet.

Det er heller ikke riktig at Oslo Lysverker har en lav selvfinansieringsevne som Schreiner sier. En sammenligning med andre større, offentlige og private bedrifter, og spesielt med Statskraftverkene, viser klart at Lysverkenes selvfinansieringsgrad er høyere enn det som er vanlig blant slike bedrifter. Jeg skal ikke her trette med statistikk for å tallfeste dette nærmere, men det er et faktum.

Det er heller ikke riktig at Oslo tidligere har solgt «elektrisiteten til urimelig lave priser». Elektrisitetsprisene blir bestemt av de politiske styringsorganer i kommunen og er bl.a. basert på den målsetting å holde strømprisene, og dermed boutgiftene, så lavt som mulig. Det gjelder i høyeste grad også i dag. Og denne målsettingen er antakelig Schreiner også enig i når han i artikkelen sier: «Men fortsatt er det mange kommunale oppgaver som kan løses bedre, og det er i Oslo store befolkningsgrupper som er meget dårlig stillet, ikke minst boligmessig sett.» Det faktiske forhold i dag er at strømprisene for husholdningsforbruk i Oslo ligger litt under landsgjennomsnittet, mens de for næringsvirksomhet ligger over, dvs. totalt sett ligger vi på gjennomsnittet for landets kommuner for øvrig.

La meg til slutt få tilføye at jeg selvfølgelig ikke tror at vi er ufeilbarlig i Oslo, og jeg tror det er sunt og betimelig å ta opp de spørsmål som ekspedisjonssjef Schreiner her har gjort. Jeg synes imidlertid at når han krydrer sine uttalelser med påstander om at Oslo er en hardkokt kommunal kapitalist, at fattige utkantkommuner utnyttes, sentrale oppgaver løses på en sløsende og ineffektiv måte osv., synes jeg det ikke bør stå uimotsagt og er en noe lettbent argumentasjon i en ellers konstruktiv artikkel.

Ferielukning i NSF's sekretariat

NSF's sekretariat holdes stengt i hele juli måned. Posten blir hentet og behandlet regelmessig og vi kan derfor nås pr. brev med forespørsler og adresseendringer.

Vi ønsker alle våre medlemmer og abonnenter en riktig god sommer.

Revidert nasjonalbudsjett og langtidsprogram:

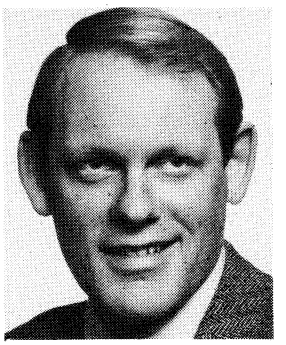

Manglende bruk av kredittpolitikken skaper tvil om gjennomføringen av opplegget

AV
INGVAR STRØM

Regjeringen avstår fra å ta i bruk penge- og kredittpolitikken på en effektiv måte i arbeidet for å «gjenreise vekstevnen». Kostnadsvirkningen for bedriftene av en renteøking har galt fortegn i Regjeringens fremstilling. Unnfallenheten i rentepolitikken skaper tvil om gjennomføringen av opplegget.

Et naturlig utgangspunkt for en vurdering av en ny regjerings reviderte oppfatninger av et langtidsprogram utformet av en annen regjering, er å lete etter forskjellen på to hovedområder.
- Beregningsmessige forutsetninger
- Politiske målsettinger

og så vurdere hvordan det reviderte program tenkes gjennomført.

1. Nye beregningsmessige forutsetninger

Innledningsvis er det fristende å trekke en parallell til den tilleggsmelding til LP 1978–81 som ble offentliggjort våren 1978, og som nesten ikke inneholdt andre tall for årene fremover enn årstallene. Dette kan i enda større grad sies om tilleggsmeldingen anno 1982 (heretter kalt RLP 85), og bidrar følgelig til at en helhetlig vurdering av det økonomiske opplegg ikke blir mulig.

a) Redusert oljeanslag

Verdien av oljeinntektene i fireårs-perioden er redusert fra 170 mrd. kroner til vel 60 mrd. kroner. Noe skyldes redusert produksjon og økte investeringer, men det meste skyldes prisanslag som målt i en noe høyere dollarkurs ligger 30 pst. lavere i hele perioden enn tidligere regnet med. Utgangspunktet er at dagens oljepris på USD 31,50 pr. fat ligger fast ut 1983 pluss uendret realpris i 1984–85. Dette synes urealistisk for prognoseformål. Som et forsiktig utgangspunkt for planleggings- og budsjettformål, er det imidlertid grunn til å å støtte den linje som er valgt, slik at partene i arbeidslivet og bevilgningspolitikerne i alle fall ikke gis forventninger om en større samfunnskake enn den som faktisk blir realisert. Men det foreligger etter min oppfatning en inkonsistens mellom oljeprisanslagene og forutsetningen om

b) svakere vekst internasjonalt

Det sies at veksten internasjonalt ble vesentlig svakere enn regnet med i 1981 og blir det også i 1982. Det er riktig. Men det lave oljeprisanslaget burde innebære tilsvarende høyere vekstanslag for 1983–85. Kombinasjonen av sterkt redusert energiintensitet i industrilandenes produksjon og fallende realpris på olje i en fireårsperiode burde gi rom for sterkere vekst «uten inflasjon» enn før antatt. Inkonsistensen i det bildet ligger trolig på oljeprisanslaget, men selv om det lave prisanslaget skulle bli realisert, vil virkningene for norsk vareeksport trolig mer enn nøytraliseres ved

c) svekket konkurranseevne i 1982/83

En forholdsvis optimistisk vurdering av inntektsoppgjøret (inntil midten av mai) tilsier en lønnskostnadsvekst i industrien fra 1981 til 1982 på 10 pst. som sammen med 3 pst. revaluering (aprilnivået uendret ut året) kan gi en svekkelse av konkurranseevnen på 6 pst. Tendensen ved inngangen til 1983 vil være den samme, men kurssvingninger kan redusere svekkelsen for 1983 sett under ett.

2. Nye politiske målsettinger?

Hvilket realøkonomisk bilde dette vil gi totalt sett, sies det lite eller ingenting om. Derimot fremsettes en hel del politiske målsettinger som Regjeringen selv oppsummerer i formuleringen «å sikre arbeid for alle og å trygge og videreutvikle velferdssamfunnet». I dette ligger ingen nye politiske signaler. Derimot fremstår det helt klart at den nåværende Regjering har en annen vurdering av fordelingen på kort og mellomlang sikt når det gjelder å oppfylle de ulike målsettinger om lavere pris- og kostnadsvekst, bedret konkurranseevne, økt produksjons- og produktivitetsvekst og full sysselsetting.

3. Gjennomføringen av opplegget

Det er på dette område at de største forskjeller fra LP 82–85 til RLP 85 fremkommer, ikke så mye når det gjelder valg av virkemidler som når det gjelder vektleggingen mellom de ulike typer tiltak. F.eks. snakkes det en hel del om tilbudssideøkonomi, et begrep som etter min oppfatning langt på vei er en floskel for virkemidler som alltid har vært en del av den økonomiske politikk. Men det indikerer en markert økende vekt på tiltak som stimulerer produksjonsmulighetene og – incentivene i den private sektor til erstatning for vekststimulanse av økt offentlig etterspørsel.

Spørsmålet kan naturligvis reises hvorvidt denne regjeringen i større grad enn tidligere regjering kan følge opp sine intensjoner i praktisk politikk. Den bør i alle fall krediteres for meget sterk og klar sprogbruk på en rekke områder, f.eks. når det gjelder å fjerne hindringer for økt omstilling og økt produktivitet, å innføre friere konkurranseforhold og mer markedsbestemt prisdannelse, kostnadsriktige priser for offentlige tjenester osv. Den viktigste flaggsak synes å være reelle skattelettelser i kombinasjon med redusert vekst i offentlige utgifter i motsetning til LP 82–85s opplegg med grovt sett uendret reell skattebelastning.

Så vidt jeg kan bedømme, innebærer disse signaler en mer fagøkonomisk linje enn hva vi har sett i svært mange år, men med ett vesentlig unntak: penge- og kredittpolitikken. På dette området videreføres den eksisterende forsømmelse av kredittmarkedet som virkemiddel for å «gjenreise vekstevnen» i norsk økonomi. Denne innvending er etter min oppfatning så vesentlig at regjeringen neppe vil nå sine overordnede mål med mindre kursen legges om.

Følgende formuleringer illustrerer i et nøtteskall den betydelige uklarhet som ligger i rentepolitikken:

- En fleksibel rentepolitikk skal bidra til en bedre fordeling av de økonomiske ressurser og økt økonomisk vekst. Også kostnadsmessige og næringspolitiske hensyn vil bli tillagt betydelig vekt.

Her sies det i første setning at vi må ha et markedsbestemt rentenivå (dvs. høyere enn i dag), i annen setning at vi må ha lavt rentenivå (dvs. helst under dagens nivå). Regjeringen løser tilsynelatende dette dilemma ved å hevde at en strammere finanspolitikk skal legge grunnlaget for et lavere markedsbestemt rentenivå (enn i dag). Her gjøres to fundamentale feil ut fra Regjeringens mål fordi:

- En høyere rente i den nåværende situasjon er det eneste effektive virkemidlet for å redusere den samlede kreditt-tilførsel i ønsket og nødvendig utstrekning. I motsatt fall vil prisstigningstakten ikke komme ned og følgelig heller ikke den nominelle renten.
- Kostnadsvirkningen for bedriftene av en renteøkning har galt fortegn i Regjeringens fremstilling. På kort sikt vil 1 prosentenhet økning i det generelle rentenivå øke bedriftenes (industri og bergverk) kostnader tilsvarende 1 pst. av de samlede lønnskostnader. På mellomlang sikt vil det å unnlate å gjennomføre en markedsbestemt rente medføre vesentlig større kostnadsøkning via prisstigningen som følger av større kreditt-tilførsel og gal sammensetning av for store investeringer.

En tungtveiende innvending fra bedriftenes side mot en renteøkning i dagens situasjon er at de likviditetsmessig ikke er i stand til å bære økt rentebelastning. Det kan i mange tilfelle være riktig. Men det er en konsekvens av at bedriftene i mange år har stått overfor en altfor lav rente, hvilket (sammen med kvotereguleringer og andre stivheter i kredittmarkedet) har gjort at gjeldsbyrden er blitt for høy i forhold til den avkastning tidligere lavrentefinansierte investeringer gir. Før eller siden må hovedvekten legges på lønnsomme investeringer som kan bære et markedsbestemt rentenivå. Med de gjeldende skatte- og avskrivningsregler er det trolig at kapitalavkastningskrav helt nede på 0–2 pst. (reelt) kan bære et nominelt rentenivå på 20 pst. eller mer. Det er også grunn til å minne om at det gjennomsnittlige utlånsrentenivå i bankene, justert for inflasjonen, i dag ligger under den realrente vi hadde i 1960-årene, da vi som kjent førte en uttalt lavrentepolitikk.

Dersom Regjeringen mener noe med sine svulstige utsagn om å gjenreise vekstevnen, øke produktiviteten, fremme omstillinger i næringslivet og bedre konkurranseevnen, er det påtrengende å utnytte de virkemidler som ligger i en markedsbestemt rentepolitikk og et mer effektivt funksjonerende kredittmarked. Jo lengre tid det tar å stramme inn finanspolitikken, jo før må kredittpolitikken legges om, ikke omvendt, slik Regjeringen synes å mene.

Britiske økonomers syn på Thatcher-regjeringens økonomiske politikk

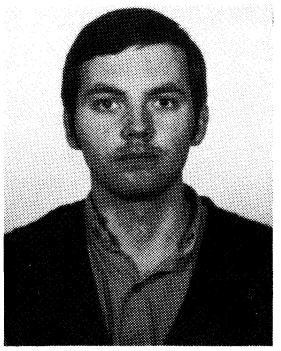

AV
FORSKER ÅDNE CAPPELEN

Et av hovedpunktene i den britiske regjeringens økonomiske politikk er å dempe inflasjonen ved hjelp av en stram pengepolitikk. Denne politikken blir vurdert svært ulik av de ulike makroøkonomiske forskningsmiljøene i Storbritannia. Monetaristisk-inspirerte institusjoner støtter i stor grad regjeringens politikk, mens mer keynesianske miljøer mener at en radikal omlegging er nødvendig.

Thatchers økonomiske politikk

Da det konservative partiet vant valget i Storbritannia og Thatcher overtok som statsminister våren 1979, var Storbritannia på toppen av en konjunkturbølge. Arbeidsløsheten var brakt ned til OECD-gjennomsnittet, prisstigningen var brakt ned til en årlig rate på rundt 10 prosent (men var stigende) og driftsbalansen overfor utlandet var i balanse. Pundkursen var stigende etter den kraftige devalueringen i 1976. Inntektspolitikken under Labour-regjeringen som hadde holdt lønningene nede, ble avløst av store lønnstillegg. Dette var delvis politisk bestemt ettersom Thatcher i valgkampen hadde gitt løfter om store lønnstillegg for visse offentlige tjenestemenn (særlig politi og militærpersonell).

Thatcher-regjeringen ble valgt på et program som framhevet bekjempelse av inflasjonen som den viktigste oppgaven hvis Storbritannia skulle kunne oppnå høyere økonomisk vekst og full sysselsetting på lang sikt. Vi skal derfor se litt nærmere på hvordan regjeringen tenkte å oppnå dette.

Sentralt i regjeringens økonomiske politikk står «Medium Term Financial Strategy» som ble lansert sammen med budsjettet våren 1980.[1] Her slås det fast at: «Control of the money supply will over a period of years reduce the rate of inflation.» Hvor raskt redusert pengemengde slår igjennom i lavere inflasjon avhenger av forventningene. Ifølge regjeringen spiller offentliggjørelsen av den økonomiske strategien en stor rolle for å påvirke forventningene idet: «. . . the Government has announced its firm commitment to a progressive reduction in money supply growth. Public expenditure plans and tax policies and interest rates will be adjusted as necessary in order to achieve the objective.» Sentralt står derfor den offentlige sektors lånebehov (PSBR) fordi «. . . there is no doubt that public sector borrowing has made a major contribution to the excessive growth of the money supply in recent years». Regjeringen innrømmer muligheten av at det i en overgangsperiode kan bli produksjonstap som følge av høye renter som henger sammen med stram pengepolitikk. «But there would be no question of departing from the money supply policy, which is essential to the success of any anti-inflationary strategy». Ved å postulere den økonomiske strategien på denne måten sier regjeringen fra om at den ikke vil innlate seg på noen form for «fine-turning» ved hjelp av finanspolitiske virkemidler. Finanspolitikken er altså underlagt målet for vekst i pengemengden (M3). Dette har ført til at statens inntekter er blitt økt for å redusere det offentlige lånebehov og veksten i pengemengden og dermed inflasjonen på lang sikt. Imidlertid er det offentlige lånebehovet blitt redusert på måter som har hatt umiddelbart inflatoriske virkninger (økt moms, økte priser på offentlige tjenester osv.). Den sterkt økende inflasjonstakten de to første årene av Thatchers regjeringsperiode var således i stor grad en følge av regjeringens egen politikk.

Målsettinger for veksten i pengemengden var imidlertid ikke noe som ble innført av Thatcher-regjeringen. Allerede den forrige Labour-regjeringen var av IMF blitt presset til å ha mål for veksten i M3 fra og med våren 1976. La oss derfor se nærmere på hvordan sammenhengen mellom planlagt og realisert vekst i pengemengden har vært siden 1976. Tallene finnes i tabell 1.

Som vi ser av tabellen ble målene for hver enkelt periode langt fra oppnådd. På noe lengre sikt er imidlertid overensstemmelsen bedre, i hvert fall for perioden fram til Thatcher overtok.[2] Skjønt over en

Ådne Cappelen er cand.oecon fra Universitetet i Oslo 1976. Han har siden vært ansatt i Statistisk Sentralbyrå.

[1] «Financial Statement and Budget Report» 1980–81, Treasury, Part II, side 19.

[2] I perioden april 1976–april 1979 var det en planlagt vekst i pengemengden (M3) på 26–38 prosent, mens realisert verdi var 34,6.

Tabell 1. *Planlagt og realisert vekst i pengemengden (M3) 1976-82. Prosent.*

Periode	Planlagt	Realisert
April 76–april 77	9–13	7,7
April 77–april 78	9–13	16,0
April 78–april 79	8–12	10,9
Oktober 78–oktober 79	8–12 1)	13,3 1)
Juni 79–oktober 80	7–11	17,8
Februar 80–februar 81	7–11	20,2
Februar 81–februar 82	6–10	14,5
Februar 82–februar 83	5– 9	
Februar 83–februar 84	4– 8	

1) Årlig rate.

Kilde: Bank of England Quarterly Bulletins, September 1980 og FSBR, HMSO, 1980-81.

lengre periode blir målområdet så vidt at det vanskelig kan sies å inneholde noen særlige signaler om framtidig inflasjon. Etter at Thatcher overtok har imidlertid veksten i pengemengden vært om lag det doble av planlagt vekst. Noe av den økte veksten i 1980 hang sammen med opphevelse av visse kredittreguleringer, men dette endrer ikke på det faktum at regjeringens forsøk på å regulere veksten i pengemengden har vært mislykket. Dette har delvis blitt anerkjent av regjeringen som gradvis har utvannet innholdet i «Medium Term Financial Strategy». I forbindelse med framlegging av budsjettforslaget for inneværende budsjettermin ble for det første måltallet for veksten i pengemengden for årene 1982–83 og 1983–84 øket med 3 prosent. Viktigere enn dette er imidlertid regjeringens utsagn om at den nå skal ta i betraktning en hel rekke indikatorer for stramheten i pengepolitikken selv om pengemengden fortsatt er den sentrale variabel. Særlig valutakursen trekkes fram: «The behaviour of the exchange rate can help in the interpretation of monetary conditions» og «The exchange rate is a route through which changes in the money supply affect inflation». Det synes derfor å være uklart hvordan «Medium Term Financial Strategy» nå kan gi klare indikasjoner på framtidig inflasjon via regjeringens «. . . firm commitment to a progressive reduction in money-supply growth».

Hva har så konsekvensene av regjeringens politikk vært? Tabell 2 viser utviklingen i produksjon, arbeidsløshet og inflasjon i Storbritannia og OECD.

Som vi ser har Storbritannia hatt lavere vekst i bruttonasjonalproduktet og høyere inflasjon enn de andre store OECD-landene. Vi ser av tabellen at prisen for relativt lavere inflasjon under Thatcher-regjeringen enn under Labour-regjeringen har vært en tilsvarende økt arbeidsløshet.[3] De fleste vil vel si

[3] Denne sammenlikningen er litt urettferdig idet 1979–81 var nedgangsår, mens 1974–78 var en hel konjunkturbølge. Om vi valgte bare 1974–76 ville ikke sammenlikningen med de øvrige OECD-landene komme svært forskjellig ut.

Tabell 2. *Makroøkonomiske indikatorer, UK og OECD 1970–81. Prosent.*

	Storbritannia			OECD «7 store»	
	1970-73	1974-78	1979-81	1974-78	1979-81
BNP	3,6	1,3	−1,0	2,6	1,9
Arbeidsløshet	3,5	4,9	8,1	5,0	5,7
Inflasjon	8,0	16,0	14,4	9,4	10,5

Kilde: OECD, Economic Outlook, December 1981.

at tallene antyder en ganske ugunstig trade-off mellom arbeidsløshet og inflasjon i årene 1979–81 og at Thatchers valg har vært ganske ekstremt.

Hva er årsaken til den sterke nedgangen i Storbritannia? For det første steg pundkursen kraftig fram til utgangen av 1980 samtidig som prisstigningen og veksten i lønnskostnadene var større i Storbritannia enn i OECD ellers. Den britiske industriens konkurranseevne ble dermed sterkt forverret i løpet av 1979 og 1980 (vel 40 prosent). I løpet av 1981 bedret konkurranseevnen seg særlig på grunn av fallet i pundkursen, men regjeringen hindret ytterligere fall i kursen ved å sette opp rentene høsten 1981 av frykt for at en for stor devaluering ville ødelegge mulighetene for lavere inflasjon. Konkurranseevnen er således fortsatt forverret med om lag 20 prosent i forhold til 1979. Forverret konkurranseevne og sterkt økende rentesatser har hatt drastisk negative virkninger for industriens eksport og investeringer (fra 1979 til 1981 falt industriproduksjonen med om lag 15 prosent!). Nedskjæringene i offentlige budsjetter særlig hva gjelder investeringer, har også hatt kontraktive virkninger. Alt i alt må derfor utviklingen i stor grad tilskrives regjeringens økonomiske politikk.

I 1982 regner de fleste med en svak økning i bruttonasjonalproduktet (om lag én prosent), en svakt avtakende prisstigningstakt som imidlertid neppe vil synke under 10 prosent på årsbasis sammenliknet med 1981 og vil med det fremdeles ikke være lavere enn da Thatcher overtok. Arbeidsløsheten lå i første kvartal 1982 på 12,5 prosent og vil neppe avta i tiden framover. Utsiktene synes dystre for britisk økonomi. Hva er så britiske økonomers vurdering av Thatchers politikk og deres forslag til alternativer?

Britiske økonomers kritikk av regjeringens politikk

Etter lanseringen av «Medium Term Financial Strategy» våren 1980, satte Finanskomitéen (Treasury and Civil Service Committee) i parlamentet i gang en storstilt undersøkelse blant enkeltstående økonomer (Friedman, Tobin, Dornbusch, Hahn, Kaldor etc.), sentralbanker og forskningsinstitutter for å få vurdert den økonomiske politikken både hva angår

bruk av virkemidler og holdbarheten i den underliggende teori («monetarismen»). Resultatene fra undersøkelsen er publisert i en rekke rapporter fra komitéen.[4)]

Av framstillingsmessige grunner har jeg valgt å presentere britiske økonomers vurdering av Thatcher-regjeringens økonomiske politikk ved hjelp av enkelte institusjoner som representerer ulike skoler innenfor økonomisk teori. Blant monetaristene finnes det to grupper: Liverpool Research Group in Macroeconomics representerer «New Classical School» i Storbritannia, mens London Business School står for en mer tradisjonell (ofte kalt gradualistisk) monetaristisk posisjon i likhet med regjeringen. Blant keynesianerne finnes det flere grupper. Den eldste er National Institute for Economic and Social Research, mens det ved universitetet i Cambridge finnes to andre, Cambridge Econometrics og Cambridge Economic Policy Group.

New Classical School

Denne skolen skiller seg fra vanlige monetarister hovedsaklig pga. antakelsen om rasjonelle forrentninger og i synet på markedenes funksjonsmåte. I USA er det særlig professorene Lucas (Chicago) og Sargent (Minnesota) som kan sies å være faddere for skolen. I Storbritannia er det professor Minford ved Liverpool University som er den mest kjente representanten. Minford leder en liten gruppe økonomer som siden sommeren 1979 har lagd prognoser for britisk økonomi basert på en aggregert makromodell. Skolen legger avgjørende vekt på antakelsen om at prisene er så fleksible at alle markedene alltid er klarert. Ufrivillig arbeidsløshet forutsettes dermed å være av kort varighet. Aktørene i økonomien antas å ha rasjonelle forventninger, dvs. det finnes en prognose for en variabel som gitt en riktig modell av økonomien utnytter all informasjon som er relevant, og denne forventningsrette prognosen er aktørenes forventning om variablen. Gitt en troverdig pengepolitikk som f.eks. «Medium Term Financial Strategy», og en monetaristisk tro på inflasjonsmekanismen, vil fagforeningene iflg. teorien endre sine lønnskrav i takt med den forventede inflasjon. Konkurranseevne, problemer og produksjonsnedgang som følge av redusert vekst i pengemengden vil derfor ikke oppstå selv i en overgangsperiode (slik Friedman vil hevde) fordi flytende valutakurser vil skape balanse på betalingsbalansen (nok en fleksibel pris).

Minfords syn på regjeringens politikk har endret seg noe over tid. På et visst tidspunkt hevdet han at det offentlige lånebehov (PSBR) burde være det fremste finansielle mål for regjeringen og ikke pengemengden (M3). Dette synes også å være Minfords posisjon da han redegjorde for sine synspunkter for Treasury and Civil Service Committee i 1980 hvor han hevdet «It follows obviously that over the medium term any given monetary target imply given fiscal (PSBR) target».[5)] Imidlertid synes han å hevde noe annet i det siste: «This suggests to us that, while M3 should be retained as the principal medium term monetary target, it should be supplemented formally by short term targets for M0 and M1».[6)] Det offentlige lånebehovet (PSBR) nevnes overhodet ikke! Denne siste posisjonen synes å være i overensstemmelse med hva regjeringens nye posisjon er. Således synes det å ha foregått en tilnærming mellom regjeringens gradualistiske posisjon og Minfords linje. For øvrig er Minford svært opptatt av å få redusert arbeidsløshetsstønader og fagforeningens maktposisjon. Ettersom Minford mener at arbeidsløsheten er frivillig, betyr 3 millioner registrert arbeidsløse (hver åttende person i arbeidsstyrken) at stønadene er så høye samtidig som fagbevegelsen hindrer reallønnsfall at folk velger fritid i dag framfor fritid i morgen. De fleste vil vel finne det noe merkelig at spesielt industriarbeidere i konkurranseutsatte næringer har fått så sterkt feriebehov etter at Thatcher ble valgt!

Gradualistene

Til forskjell fra «New Classical School» antar ikke gradualistene at forventningene er rasjonelle og at markedene alltid klareres på kort sikt. Redusert pengemengde i kampen mot stigende priser vil derfor i en overgangsperiode kunne få virkninger på produksjon og sysselsetting og først på mellomlang sikt vil virkningen hovedsaklig eller utelukkende falle på prisene.[7)] De kortsiktige realvirkningene skjer via økte renter ettersom finansmarkedene reagerer raskere enn vare- og arbeidsmarkedet på lavere vekst i pengemengden.

Før vi presenterer gradualistenes synspunkter på regjeringens politikk nærmere, kan det være av interesse å se litt på hva Friedman mener om Thatchers politikk.[8)] Friedman er enig i den gradvise reduksjonen i veksten i pengemengden. Han er imidlertid uenig i å legge vekt på det offentlige lånebehovet (PSBR) i denne sammenheng. «There is no necessary relation between the size of PSBR and monetary growth» (s. 56). Dette skyldes at PSBR vil påvirke rentene som er tenkt fastlagt fritt i markedet. For Friedman er det viktigere å redusere

---

[4)] Et godt sammendrag finnes i «Third Report from the Treasury and Civil Service Committee, Monetary Policy». HMSO, London 1980.

[5)] Monetary Policy Treasury and Civil Service Committee, HMSO 1980 s. 140.

[6)] Economic Outlook, februar 1982. Liverpool Research Group in Macroeconomics.

[7)] Det nevnes ofte lange og varierende lags før vi bare får priseffekter, men to år synes å være en øvre grense det er enighet om.

[8)] Sitatene i det følgende er fra komitéens rapport «Monetary Policy», HMSO, London 1980.

omfanget av budsjettene som andel av bruttonasjonalproduktet enn å sørge for at lånebehovet er lavt. Om Thatcher-regjeringens monetarisme-variant – styre M3 ved PSBR og renter – sier Friedman: «Only a Rip Van Winkle, who had not read any of the flood of the literature during the past decade and more on the money supply process, could possibly have written that sentence». Friedman mener at det er M0, den monetære basen, som må styres via markedsoperasjoner.

Blant de britiske institusjoner som lager prognoser er London Business School (LBS)[9] den som ligger nærmest opp til regjeringens syn. Ifølge institusjonen er det offentlige lånebehov viktig for å styre pengemengden og dermed for å redusere inflasjonen. Imidlertid synes LBS' posisjon å ha endret seg litt de siste to årene. Professor A. Budd som nå er leder for LBS's Centre for Economic Forecasting skrev nylig: «I believe that it's «Medium Term Financial Strategy» ideas should be retained but it would be foolish to ignore the lessons of the past two years».[10] Regjeringens forrige budsjett var i overensstemmelse med LBS's forslag (dvs. kontraktivt). LBS mente våren 1981, på samme måte som våren 1980, at det ikke ville bli noen videre nedgang utover i 1981 og at veksten i 1982 vil bli ganske sterk. Dette har ikke slått til fordi økt etterspørsel har blitt møtt med lagernedbygging (høye lagre i tillegg til økte renter) og økt importlekkasje pga. dårlig konkurranseevne. Budd mener derfor at produksjonen nå må stimuleres for å få igang veksten. Dette kan best gjøres ved å redusere arbeidsgiveravgifter (National Insurance Surcharge) og devaluere pundet ved redusert rente. Budd mener at regjeringen må ofre litt av kampen mot inflasjonen for å vinne noe i form av lavere arbeidsløshet. Regjeringen derimot mener at inflasjonen må ned før arbeidsløsheten kan synke. Skulle vi være så dristige å tolke disse to utsagnene inn i Phillips-kurve skjemaet er Budd's Phillips-kurve fallende som i læreboken, mens regjeringens er stigende!

Keynesianere

Blant de ulike keynesianske grupper i Storbritannia er det også uenighet om økonomisk politikk på visse områder. Når vi likevel samler dem under en hatt er det fordi de skiller seg ut fra de to foregående monetaristiske gruppene ved at kvantitetsteorien forkastes og penge- og finanspolitiske tiltak påstås å ha virkninger både på kortere og lengre sikt. Britiske keynesianere er enige med Friedman at det ikke lar seg gjøre å kontrollere pengemengden ved hjelp av det offentlige lånebehovet. De fleste keynesianere i Storbritannia mener at pengemengden er endogen og at myndighetenes viktigste pengepolitiske instrument er visse rentesatser («minimum lending rate»).

National Institute for Economic and Social Research

Utgangspunktet for National Institute for Economic and Social Research's (NIESR) modell er det samme som Treasury-modellen og går tilbake til begynnelsen av 60-årene.[11] NIESR-modellen ble sterkt utvidet på 70-tallet ved at finanssiden i økonomien ble sterkt utbygd. Som LBS-modellen er den en kvartalsmodell og instituttets prognoser er spesielt innrettet på kortsiktige analyser av Treasury's budsjettpolitikk. Prognosene er som OECD's basert på uendret politikk. Det er på bakgrunn av slike analyser at NIESR hele tiden under Thatcher har argumentert for en mer ekspansiv politikk. Foran det siste budsjettet lansert i mars, framsatte en av instituttets ledende forskere forslag om lavere indirekte skatte- og arbeidsgiveravgifter som ledd både i kampen mot inflasjon og arbeidsløsheten. Tidligere har instituttet argumentert også for devaluering av pundet, men av hensyn til virkninger på inflasjonen synes nå dette forslaget å være mindre aktuelt.

Cambridge Economic Policy Group

De sterkeste kritikerne av regjeringens politikk er Cambridge Economic Policy Group (CEPG). CEPG er en del av Department of Applied Economics ved universitetet i Cambridge. CEPG's modell er ikke en tradisjonell økonometrisk modell, men bærer langt mer preg av skjønn ved fastsettelse av sentrale parameterverdier i modellen.[12] Tankegangen bak modellen er influert av Kaldor's syn på «stylized facts», dvs. sammenhenger mellom variable som synes å karakterisere økonomien på lengre sikt. Av slike sammenhenger kan nevnes Verdoorn's lov og det faktum at den private sektor i Storbritannia har et nettokjøp av finansaktiva som er null på lengre sikt. CEPG har derfor ikke konsum- og investeringsfunksjoner i sin modell, men en aggregert utgiftsfunksjon for hele den private sektor med en utgiftselastisitet på én på lengre sikt. Til sist kan vi nevne at det i stor grad er CEPG's fortjeneste at britiske økonomer nå synes å være enige om «real-wage-target» som den sentrale faktor bak reallønnsutviklingen på lengre sikt, noe som bl.a. impliserer at inntektspolitikk bare midlertidig vil kunne presse reallønnen under «target», og at det tapte vil bli tatt igjen i form av store lønnsøkninger når inntektspolitikken faser ut.[13]

---

[9] Må ikke forveksles med London School of Economics (LSE) som ikke driver med empiriske makromodeller i det hele tatt.

[10] Guardian, 8/3-1982.

[11] Jfr. W. Godley og Shepherd, J.: «Long-term Growth and Short-term Policy» i National Institute Economic Review no. 29, 1964. Godley er nå leder for Cambridge Economic Policy Group som omtales nedenfor.

[12] Også Treasury-modellen bruker denne «teknikken» i noen grad.

[13] Dette siste punktet er det imidlertid en viss uenighet om.

Tabell 3. *Prognoser 1980-82.*

Institusjon	Vekst i BNP (%)			Inflasjonstakt (%)			Arbeidsløse (mill.)		
	1980	1981	1982	1980	1981	1982	1980	1981	1982
CEPG[1]	−6,0	−3,6	−1,3	19,1	12,6	10,9	1,9	2,6	3,2
CE[2]	−3,1	−0,7	−0,9	20,4	13,7	14,2	1,9	2,2	2,6
NIESR[3]	−1,1	0,6	0,2	17,2	14,9	8,2	1,5	1,9	2,5
LBS[4]	−2,3	−0,4	1,9	18,2	15,5	8,9	1,5	1,8	2,0
Liverpool[5]	0	1,6	2,9	16,5	9,0	8,1	1,65	2,1	1,9
Faktisk[6]	−2,3	−2	1	18,0	11,9	10	1,65	2,55	2,9

[1] Cambridge Economic Policy Review, April 1980.
[2] Cambridge Econometrics Forecast no. 8, juni 1980.
[3] 1980- og 1981-tallene er fra National Institute Economic Review (NIER) no. 92, 1980, og 1982-tallene fra NIER no. 95, 1981 ettersom NIESR bare lager forecast to år framover.
[4] LBS, Economic Outlook 1979-83, juni 1980.
[5] Economic Outlook no. 1, 1981.
[6] 1982-tallene er et slags konsensus-anslag våren 1982.

CEPG er opptatt av politikkanalyser på mellomlang sikt og ikke av kortsiktige prognoser som viser konsekvensene av regjeringens budsjettpolitikk. CEPG var således først ute med klare «dommedagprofetier» om hva som ville skje som følge av Thatchers politikk. På lengre sikt har CEPG hevdet at hvis Storbritannia skal komme tilbake til en situasjon med full sysselsetting er en nødt til å ta i bruk en hel rekke virkemidler i stort omfang og antakelige også nye virkemidler, blant annet importkontroll. Grunnen til at CEPG mener at importkontroll er nødvendig er at på lang sikt (90-årene) når oljereservene er uttømt vil Storbritannia igjen komme i betalingsbalansevansker som vil hindre veksten. Med den nåværende import- og eksportstruktur vil importen vokse mye raskere enn eksporten hvis veksten i Storbritannia skal være høy nok til å føre til full sysselsetting. Kontinuerlige devalueringer vil ikke rette på dette fordi fagbevegelsen vil oppnå sitt reallønnsmål på lengre sikt. Økt prisstigning pga. devaluering vil øke lønnsveksten og «spise opp» bedringen i konkurranseevnen. Storbritannia må derfor begrense veksten i importen slik at en ekspansiv politikk kan føres uten å lede til for stor import. Ifølge CEPG behøver dette ikke å føre til lavere import enn hva som ville ha vært tilfellet under en alternativ politikk hvor lavere vekst holdt importveksten i sjakk. Disse synspunktene er nå blitt en del av Labour's politikk.

I de nærmeste årene vil oljeeksporten gi overskudd på betalingsbalansen og CEPG mener derfor at en betydelig ekspansjon kan foregå i de nærmeste årene uten problemer verken med konkurranseevnen eller betalingsbalansen. CEPG mener det er viktig at staten sørger for at investeringene øker kraftig og mener at oljeinntektene bør brukes til dette formål. På dette punkt er det full enighet med en annen del av Department of Applied Economics ved universitetet i Cambridge, Growth Project hvis modell brukes av et «non-profit» foretak som kaller seg Cambridge Econometrics (CE).

Cambridge Econometrics

Growth Project er det eldste makroøkonomiske prosjektet i Storbritannia, startet av professor R. Stone i 50-årene. I motsetning til alle andre modellgrupper i Storbritannia har Growth Project alltid lagt vekt på disaggregerte kryssløpsmodeller med tradisjonelle keynesianske trekk. «Filosofien» bak modellutviklingen har kanskje vært nærmere den norske enn noen av de andre modellgruppene, men ettersom Growth Project ikke er en del av administrasjonen er analysene mer preget av en «on-looker» tilnærming enn den norske. I sine prognoser tas således ikke regjeringens budsjetter og strategier for «god fisk», men CE forsøker å finne fram til det mest sannsynlige forløp. Lederen av CE og Growth Project, T. Barker har i en artikkel forsøkt å kvantifisere konsekvensene av Thatchers politikk ved hjelp av gruppens modell.[14] Barker mener at nedgangen i bruttonasjonalproduktet i 1980–81 kunne vært unngått og arbeidsløsheten kunne vært holdt under 2 millioner med en mer ekspansiv økonomisk politikk uten vesentlige konsekvenser for betalingsbalansen ettersom pundkursen ville vært lavere og eksporten høyere. Inflasjonen ville imidlertid ha vært om lag 3,5 prosent høyere hvert år i perioden 1981–83. Barker, som er med i det nye sosialdemokratiske partiets økonomiske utvalg, har argumentert sterkt for å plassere store deler av statens oljeinntekter i et investeringsfond som skal gi billige lån til britisk industri for å få opp industriinvesteringene og hindre de-industrialisering. For øvrig har Growth

[14] Jfr. T. Barker: «The economic consequences of monetarism a Keynesian view of the British economy 1980–90.» Cambridge Journal of Economics 1980.

Project og CE hittil vært tilbakeholdne i den økonomisk-politiske debatt i Storbritannia.

Sammenlikning av modellgruppenes prognoser 1980–82

I tabell 3 viser vi de prognoser som de ulike gruppene lagde våren 1980 etter at regjeringens «Medium Term Financial Strategy» var lansert og gruppene kunne ha en rimelig oversikt over regjeringens politikk de nærmeste to–tre årene. Tabellen gir ikke uten videre grunnlag for å påstå hvilken modell som er best. For det første ligger det mye skjønn bak hver prognose og gruppene kan ha hatt vekslende hell eller vist ulik grad av dyktighet på dette feltet. Dessuten er gruppene i ulik grad opptatt av at modellene skal brukes til andre ting enn til kortsiktige prognoseformål, og dette har selvsagt noe å si for modellformuleringen.

Som vi kan se av tabellene sier de keynesianske gruppene at monetaristisk politikk fører til deflasjon, mens de monetaristiske gruppene sier at monetaristisk politikk vil fungere bedre. LBS's gradualistiske tilnærming kommer klart fram; modellen har keynesianske effekter på kort sikt, og monetaristiske konklusjoner opptrer på lengre sikt. Som vi ser er LBS klart best hva angår 1980-prognosen og CEPG dårligst. Imidlertid er CEPG klart best i 1981 og 1982. CE kommer dårlig ut pga. dårlige prognoser for inflasjonen (målt ved «Retail Price Index»). Liverpool-gruppens rasjonelle forventningsmodell kommer desidert dårligst ut bortsett fra for 1980. Det skyldes at gruppen først begynte å publisere anslag for arbeidsløsheten i november 1980, og arbeidsløshetstallene i tabell 3 stammer fra dette tidspunkt da ledigheten for 1980 praktisk talt var kjent.[15] Disse kvalitative bemerkningene bygger på

Tabell 4. *Prosentvise prognosefeil.*

Institusjon	1980	1981	1982
CEPG	5,8	2,5	4,4
CE	3,4	5,4	8,2
NIESR	2,6	7,1	4,3
LBS	0,8	8,3	5,8
Liverpool	3,8	8,3	8,0

tallene i tabell 4 som gir summen av absoluttverdien av de prosentvise prognosefeilene. Jeg har da omregnet arbeidsløshetstallene til prosent av arbeidsstyrken. Et feilanslag på arbeidsløshetsprosenten med én prosent teller således likt med et tilsvarende feil i prognosen for vekst i BNP eller prisene.[16]

NIESR's gode 1982 prognose må også vurderes opp mot at den ble laget i februar 1981. Det synes imidlertid å se ut som kvartalsmodellene (NIESR og LBS) klarer seg best på kort sikt (ett år framover), men årsmodellene er bedre på lengre sikt. Denne konklusjonen gjelder britiske modellers prognoser for en bestemt (unormal) periode hvor «gamle trender» ikke gjelder lenger, og bør derfor ikke generaliseres.

- - - - -

Thatcher-regjeringen kan muligens fortsatt påstå at de første årene har vært en overgangsperiode og at fruktene av politikken nå vil begynne å vise seg. Ingen av de seriøse instituttene spår imidlertid dette våren 1982.[17] Sarkastiske tunger sier nå at Thatcher må ha forventet at en Phønix skulle stige opp fra asken, men regnet ikke med at asken kunne blåse bort før så skjedde.

[15] De andre tallene for Liverpool-gruppen er fra juni 1980. Tallene forklarer kanskje hvorfor få britiske økonomer tar Liverpool-gruppen på alvor.

[16] Vektene i denne «tapsfunksjonen» må selvsagt ikke tas på alvor, men det synes å være en enkel måte å presentere tabell 4 på.

[17] Jeg ser da bort fra Minford's ønskedrømmer i Liverpool.

Verdsetting av miljøgoder i teori og praksis[1)]

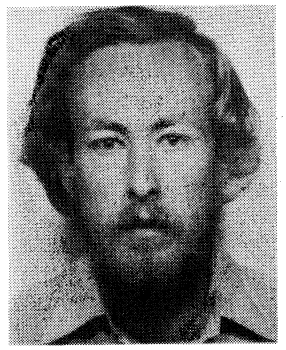

AV
UNIVERSITETSSTIPENDIAT JON STRAND
SOSIALØKONOMISK INSTITUTT
UNIVERSITETET I OSLO

Artikkelen tar for seg ulike metoder for måling av individuelle preferanser for miljøgoder. Slike metoder er i ferd med å få en stadig større utbredelse innenfor sosialøkonomien. Det skilles mellom indirekte metoder basert på markedsatferd, og direkte metoder som tar utgangspunkt i intervjuundersøkelser eller folkeavstemninger. Et forsøk på å tallfeste den norske befolknings betalingsvillighet for forekomsten av fisk i ferskvann i Norge på basis av en intervjuundersøkelse blir presentert. Undersøkelsen indikerer en total årlig betalingsvillighet i størrelsesordenen 2–3 milliarder kroner i hele den norske befolkning, for bevaring av ferskvannsfisken.

1. Innledning

Miljøgoder er, i videste forstand, et begrep som dekker alle sider ved vårt fysiske og sosiale miljø. Innenfor sosialøkonomien har en her avgrenset seg til stort sett bare å studere enkelte aspekter knyttet til det rent fysiske miljø. Det er da ofte naturlig å skille mellom det «ytre» og det «indre» miljø. Det ytre miljø karakteriseres ved tilstanden til visse miljøvariable «ute i det fri», som renhetsgraden til luft og vann, gatestøynivå osv. Dette er i vesentlig grad kollektive goder (eventuelt onder) i den forstand at ingen normalt kan ekskluderes fra å «nyte» dem. Med det indre miljø mener vi vanligvis ulike aspekter ved tilstanden innen den enkelte bedrift, så som støy, temperaturer og luftas renhetsgrad, samt risikoen for arbeidsulykker. Disse godene har i større grad «lokal fellesgode»-karakter, hvilket betyr at et stort antall arbeidere i en gitt bedrift samtidig vil «nyte» godene, mens individer utenfor bedriften er uberørt av dem. En analyse av det indre miljø i bedrifter i Norge, samt referanser til ytterligere litteratur er gitt i Eriksen og Qvigstad (1979). I denne artikkelen vil vi konsentrere oss om det ytre miljø og om hvordan endringer i slike miljøkvaliteter kan verdsettes. Vi er altså interessert i å undersøke hvordan en kan utlede en slags samfunnsmessig preferanse for ulike miljøgoder. Mer prosaisk er vi ute etter et mål for verdsettingen av godene «i kroner og øre». Hensikten med et slikt mål er primært å finne fram til en felles målestokk for avveining av miljøgodene opp mot mer tradisjonelle varer og tjenester. Siden de siste vanligvis omsettes i markeder og således kan vurderes ut fra sine priser, kan «penger» være en hensiktsmessig målestokk for slike sammenlikninger. Endel miljøvernentusiaster angriper økonomene på dette punkt idet de mener at visse miljøgoder rett og slett ikke kan omsettes til pengeverdier. Poenget er imidlertid at man svært sjelden er villig til å gi miljøgodene absolutt prioritet, koste hva det koste vil, og at man således må ha et kriterium for å vurdere ulike goder opp mot hverandre. Kritikken fra miljøtilhengerne kan muligens sies å være mer meningsfylt hvis den innebærer en anklage om at man hittil kanskje har hatt en tendens til å vurdere mange miljøgoder *for lavt* – eller at eksplisitte vurderinger av slike goders verdi ikke i det hele tatt er blitt trukket inn i samfunnsøkonomiske overveielser.

Det er en rekke problemer forbundet både med å definere hva en skal forstå med verdien av ulike miljøgoder, og med å tallfeste disse verdier. Definisjonsproblemet synes umiddelbart kanskje ikke så vanskelig: En vil her svært ofte være ute etter et mål for hva befolkningen i dag maksimalt er villig til å betale for at et gitt miljøgode skal bli eller fortsatt være tilgjengelig, eller alternativt hvilken kompensasjon folk minst må ha for å være villige til å godta at godet forsvinner eller forringes.[2)] Nå innser en vel ved noe ettertanke at de eneste mulige «korrekte»

[1)] Artikkelen baserer seg i hovedsak på notater til et foredrag holdt på NSF's etterutdanningskurs om nytte-kostnadsanalyse, 16. juni 1982.

Jon Strand er cand. oecon. fra Universitetet i Oslo i 1979, vitenskapelig assistent samme sted 1976–81, universitetsstipendiat fra 1982. Viktigste felter har vært arbeidsmarkeds- og miljøøkonomi.

[2)] Dette er hva man i velferdsteorien vanligvis benevner med den kompenserende variasjon. Et annet velferdsmål er den ekvivalente variasjon, som mange ganger kan være vel så relevant. For en diskusjon av ulike konsumentoverskuddsmål se Christiansen (1978) og Mäler (1974), kap. 4.

beslutningskriterier i miljøpolitikken neppe kan utledes ved å ta utgangspunkt i de øyeblikkelige preferanser til dagens individer. Det kunne jo tenkes at folks preferanser var basert på gal informasjon ved at man for eksempel ikke kjente til alle de skadelige helsevirkningene forbundet med visse miljøsituasjoner. Spesielle problemer reiser seg også i spørsmålet om irreversible inngrep, for eksempel om hvorvidt en bestemt dyreart skal bevares for ettertiden. Hva om en først besluttet å utrydde dyrearten, og senere skiftet mening? Burde man ikke prinsipielt sett også trekke inn preferansene til de framtidige, ennå ufødte generasjoner, som dyrearten bevares for? Burde man dessuten ikke egentlig også spørre dyrene selv, om de ønsker å bli utryddet? Når en stiller slike spørsmål, reiser en formidable teoretiske problemer som den økonomiske velferdsteorien ikke er særlig godt egnet til å behandle. Vi vil derfor velge den enkleste utveien, å *forutsette* at den «korrekte» verdsetting av et gode kan finnes ved å ta utgangspunkt i den maksimale betalingsvillighet som dagens mennesker har nå.

Det kan ofte begrepsmessig være hensiktsmessig å spalte en slik betalingsvillighet i ulike komponenter, etter hva som motiverer denne. En skiller da gjerne mellom:

a) *Bruksverdi,* som er den verdi den faktiske bruk av godet representerer for individet (for eksempel den lufta man til daglig puster inn).

b) *Opsjonsverdi,* som er det man er villig til å betale for å ha *muligheter* til å benytte et gode selv om man for tiden ikke bruker det eller har konkrete planer om å bruke det (det kunne jo tenkes man fikk interesse for å drive jakt en gang i framtiden; i så fall vil det være en fordel at viltbestanden opprettholdes).

c) *Bevarings-* eller *eksistensverdi,* som er den verdi man setter på det at et gode i og for seg finnes eller har en bestemt kvalitet. Motivet kan her være at man ønsker at andre skal kunne nyte godt av godet, også de kommende generasjoner (deriblant ens egne barn), eller at en rett og slett ikke liker tanken på at godet skal bli borte eller forringes.

Tradisjonell økonomisk teori har hovedsaklig beskjeftiget seg med tallfesting av bruksverdien, etter klassifiseringen ovenfor. Ved å se på den maksimale betalingsvillighet får man derimot i prinsippet et samleuttrykk for alle komponentene a)–c). Et problem vi her vil komme tilbake til, er at ulike verdsettingsmetoder vil gi ulike muligheter til å fange opp disse 3 komponentene.

Det neste problem er så å måle betalingsvilligheten. De fleste økonomer kjenner vel til at mange miljøgoder og -ulemper kan representeres som «indirekte» virkninger i individenes nyttefunksjon. Ut fra kjennskap til hvordan virkningene inngår i nyttefunksjonene kan en i prinsippet utlede betingelser for samfunnsøkonomisk optimalitet i en økonomi med slike miljøgoder[3]. Et slikt kjennskap er imidlertid i beste fall svært ufullstendig; det finnes for eksempel vanligvis ingen markedspriser som direkte kan fortelle oss hvor mye luft- eller vannkvaliteter er «verdt». En må derfor benytte andre framgangsmåter enn å se på markedsprisene i tradisjonell forstand.

En bør merke seg at systematiske forsøk på å beregne verdien av miljøgoder har en svært kort historie, idet de viktigste av metodene er utviklet først i løpet av de siste 10 år. Jeg vil i del 2 av artikkelen presentere og drøfte noen slike metoder. I del 3 vil jeg mer spesielt beskrive mitt eget forsøk på å beregne verdien av et bestemt kollektivt «miljøgode», nemlig forekomsten av fisk i ferskvann i Norge.

2. Metoder for verdsetting av miljøgoder

Vi skiller grovt mellom 2 hovedtyper av metoder for verdsetting av miljøgoder, nemlig mellom indirekte og direkte metoder.[4] De indirekte metodene tar utgangspunkt i individers atferd i markeder for «ordinære» goder hvis etterspørsel har sammenheng med etterspørselen etter miljøgodene, eller der miljøkvalitetene ligger «innebygget» i de private godene. For eksempel kan variasjon i eiendomspriser over geografiske områder med varierende støy og luftkvalitet gi indikasjoner om preferansene for ulike grader av trafikkstøy eller luftforurensninger. Kjennskap til visse sentrale parametre i preferansefunksjonene (for eksempel visse substitusjonselastisiteter) kan gi grunnlag for estimering av «husholdningsproduktfunksjoner» som igjen kan indikere den nyttemessige verdi av miljøgodene. Dessuten kan tids- eller reisekostnader forbundet med bruken av bestemte miljø- og rekreasjonsgoder, i enkelte tilfeller brukes som utgangspunkt for slik verdsetting.

De direkte metodene innebærer at man forsøker å måle individenes egne direkte uttrykte preferanser for miljøgodene. En kan her trekke et skille mellom intervjumetoder («bidding games») og verdsetting på basis av politiske beslutningsmekanismer, for eksempel folkeavstemninger over konkrete miljøsaker. (Enkelte, blant andre Johansen (1977), mener at også velgernes atferd ved ordinære valg, der ulike partier har ulike miljøstandpunkter, effektivt vil bidra til å avsløre slike preferanser.) Ved såkalte bidding games blir de individer som intervjues bedt om å uttrykke hvor mye de maksimalt er villige til å betale for gitte hypotetiske endringer i miljøet. Ved

[3] Eksempler på slike analyser er Mäler (1974) kap. 2, og Førsund og Strøm (1980), kap. 6.

[4] Vi ser her bort fra verdsettingsmetoder som baserer seg på rene produksjonssammenhenger så som endringer i korrosjonsskader eller i landbruksproduksjonen, eller på rent fysiske mål for befolkningens helsetilstand, som for eksempel endringer i antall dødsfall eller i sykelighet. En oversikt over studier av denne typen er gitt i Pearce (1981).

folkeavstemninger vil man ikke få fram de enkelte individers maksimale betalingsvillighet direkte. Man vil imidlertid i det minste få fram hvor mange individer som minst er villige til å betale et visst gitt beløp, eller som er villige til å støtte en bestemt skattesats.

Alle disse metodene har enkelte svake og enkelte sterke sider. En viktig svakhet ved de indirekte metodene er at man her ikke direkte tar utgangspunkt i individenes preferanser for miljøgodene, men går visse «omveier» via bestemte økonomiske atferdsmodeller. Det viser seg her at beregningsresultatene i nokså sterk grad avhenger av visse sentrale forutsetninger, som nesten aldri vil være helt oppfylt i praksis. Vi skal nedenfor konkretisere dette ved å se på hvilke forutsetninger som må gjelde ved den metoden som baserer seg på ulikheter i eiendomspriser. Den sterke siden med disse metodene er at de tross alt tar utgangspunkt i folks konkrete markedsatferd slik at en slipper å stille individene overfor hypotetiske og kanskje uvante verdsettingsproblemer, noe en ofte må gjøre med de direkte intervjumetodene og som er en svakhet ved disse. Den største styrken ved direkte metoder er vel at en der spør konkret om det en er ute etter å få vite. En annen styrke er at en da kan få fanget opp den samlede «verdi» av miljøgodene mens de indirekte metodene som regel bare gir grunnlag for å beregne «bruksverdien».

Det er påfallende at det først var på 70-tallet at økonomer begynte å spørre folk direkte om deres preferanser for kollektive goder. En grunn til dette var nok at den økonomiske profesjon nærmest som helhet lenge trodde, sterkt påvirket av arbeidene til Paul Samuelson (se for eksempel Samuelson (1954)), at det rett og slett ikke var mulig å finne fram til folks korrekte verdsetting av fellesgoder ved å spørre dem direkte, idet folk formodentlig ville ha sterke motiver til ikke å svare i henhold til sine egentlige preferanser. En annen grunn var nok rett og slett at økonomer tradisjonelt ikke har vært vant til å innhente sine data ved å gå ut og spørre folk direkte – i stedet baserer man seg jo vanligvis på data for markedsatferd og -transaksjoner.

Den pessimismen overfor direkte utspørringsmetoder som kom til uttrykk i Samuelsons arbeider synes i dag i stor grad å være ubegrunnet. Det viser seg nemlig at det godt lar seg gjøre å konstruere spørremetoder som fører til at individene *i praksis* ikke svarer systematisk usannferdig ut fra rent strategiske motiver, selv om en rekke andre praktiske problemer reiser seg ved slike metoder. Disse vil vi komme tilbake til nedenfor.

Eksempel 1: Eiendomspriser

Studier av forskjeller i eiendomspriser, særlig boligpriser, er den av de indirekte metodene som hittil har hatt størst anvendelse, særlig i USA.[5] Det kan derfor være av en viss interesse å se nærmere på de forutsetninger som ligger til grunn for denne metoden, uten at vi vil gå særlig dypt inn på de rent analytiske problemene som reiser seg.

Metodene forutsetter at det er et «marked» for forurensninger i den forstand at boliger vil ha høyere markedspris jo mindre forurensninger det er i området. Man kan derfor kjøpe seg fri fra forurensninger ved å betale mer for en bolig som ligger i et forurensningsfritt område. Vi kan illustrere metoden ved å se på en hypotetisk økonomi med perfekt konkurranse i alle markeder med null flytte- og reisekostnader, med individer som har samme preferanser og inntekt, der alle boliger er like og der forurensningsnivået er det eneste som betyr noe for eiendomsprisene. La oss også anta at det er bare to miljøsituasjoner, «forurenset» og «ikke forurenset». I en slik økonomi vil forskjellen i boligprisene mellom forurensede og ikke forurensede områder på en perfekt måte uttrykke betalingsvilligheten for å unngå forurensningene, for hvert av individene i økonomien. I likevekt vil nemlig hvert individ være akkurat indifferent mellom å bo i et forurenset og et ikke forurenset område. Betalingsvilligheten i økonomien for å unngå forurensningene vil da i likevekt utgjøre boligprisforskjellen multiplisert med antall pesoner som bor i forurensede områder.

Som en ser er det mange strenge forutsetninger som er nødvendige for at en skal kunne foreta en slik nøyaktig verdsetting. Selv bruk av metode til å gi tilnærmede verdsettingstall krever at blant annet følgende forutsetninger er oppfylt:

– Det forutsettes strenge restriksjoner på individenes nyttefunksjoner og på fordelingen over disse, som er strengere enn hva man kan vente å observere i praksis. Stedspreferanser forutsettes blant annet ikke å forekomme.

– Det må være mulig å måle på en grei måte, hvordan de ulike aspekter ved en bolig bidrar til dens verdi hos ulike individer. Dette er ofte svært vanskelig.

– Det bør ikke være andre aspekter ved det generelle boligmiljøet i et distrikt, som er korrelerte med forurensningene. Dette kan være urealistisk hvis det for eksempel er vanskelig å skille effekten på prisen av forurensningene, fra effekten av at området samtidig er et «lavstatusområde».

– Metoden forutsetter perfekt konkurranse i boligmarkedet.

– Det forutsettes null flyttekostnader.

– Endelig forutsetter metoden at det bare er *dagens* forurensningsnivå som er relevant for boligprisene. Dette er opplagt urealistisk.

Alle disse momentene til sammen gjør at en i praksis bør være svært skeptisk når en bruker en slik metode. Enkelte kritikere, for eksempel Mäler (1977) og Pearce (1977), mener at metoden ofte ikke gir relevant informasjon idet hele tatt; mens andre, for eksempel Brookshire et. al. (1982), er noe mer

[5] Se Pearce (1981) for en oversikt over de viktigste av disse.

optimistiske. Kommentarene her skulle i all fall indikere det generelle problem, at de indirekte metodene ofte er basert på forutsetninger som langtfra kan ventes å holde i praksis.

Eksempel 2: «Iterative bidding games»

Vi vil nå se litt nærmere på den kanskje mest populære av de direkte metodene, nemlig såkalte «iterative bidding games». Denne typen metoder er utviklet hovedsaklig av miljøforskningsgruppa ved University of Wyoming, Laramie i USA, som har gjennomført en rekke slike studier i løpet av de siste 10 årene.[6] Framgangsmåten deres består i å velge ut et antall intervjuobjekter og beskrive for disse, så nøyaktig det lar seg gjøre, en bestemt endring i miljøet (for eksempel når det gjelder luftforurensninger, ved å vise fram bilder som viser siktbarheten før og etter at en bestemt renseoperasjon er gjennomført). Man ønsker så å måle hva hvert intervjuobjekt maksimalt er villig til å betale for en slik forbedring, i form av et direkte pengebeløp, en skatt, eller en avgift på bestemte goder som har sammenheng med den miljøendring som forespeiles, for eksempel elektrisitetspriser når det er spørsmål om vannkraftutbygging. Budprosedyren starter vanligvis ved at intervjueren angir et utgangsbud og spør personen om han eller hun er villig til å betale dette. Avhengig av svaret endres budet skrittvis oppover eller nedover inntil man finner det maksimale beløp personen påstår å ville betale. Man kan eventuelt utføre undersøkelsen i flere «runder»: Hvis de samlede maksimale bud i første runde viser seg å bli lavere enn kostnadene ved å gjennomføre miljøforbedringen, kan man gå tilbake til intervjuobjektene igjen og høre om de dermed er villige til å justere sine bud oppover, slik at det kan bli grunnlag for å gjennomføre forbedringen. Blant de viktigste potensielle svakheter ved en slik metode kan vi nevne følgende:

– Det vil generelt være insentiver til å svare strategisk eller ikke i samsvar med de sanne preferanser for miljøgodene. Hvis folk for eksempel tror de uansett vil bli belastet med en liten del av kostnadene, men vil ha stor nytte av tiltaket, vil de ha interesse av å uttrykke en svært høy verdsetting for å påvirke sannsynligheten for at tiltaket blir gjennomført. Hvis de derimot tror de blir belastet med hele det beløp de selv angir, vil det være insentiver til å opptre som «free rider» og angi en lav verdsetting, slik at kostnadene blir belastet andre.

Nå viser det seg, som påvist for eksempel av Bohm (1972, 1979) og Marwell and Ames (1981), at slike problemer i praksis likevel ikke er så store, blant annet som følge av at folk ofte rett og slett ikke benytter seg av sine strategiske svarmuligheter. Folk er altså ikke helt «rasjonelle» eller perfekt kalkulerende, noe vi vel har visst hele tiden, men som økonomiske teoretikere mange ganger kan synes å ha oversett bevisst. Det kan nevnes at blant de studentene som deltok i undersøkelsene til Marwell and Ames var det stort sett bare hovedfagstudentene i sosialøkonomi(!) som svarte strategisk på en systematisk måte.

– *«Hypotetiske feil»* er en betegnelse på de feil og unøyaktigheter i svarene som skyldes at problemstillingen enten er uvant (man pleier normalt ikke å betale direkte for mindre støy eller renere luft), eller at den virker så hypotetisk og urealistisk at folk ikke blir motivert for å tenke nøye gjennom hva svarene innebærer. Dette kan blant annet føre til at folk i sterk grad blir ledet av spørsmålstilleren og at selv små nyanser i spørsmålsformuleringen kan gi store utslag for svarene. For eksempel er det flere ganger oppdaget systematiske forskjeller i betalingsvillighet etter hvorvidt betalingen skal regnes pr. dag, pr. måned eller pr. år. Ofte vil slike svar også være så uforpliktende (man tenker «det hele er så hypotetisk, jeg skal jo ikke betale noe likevel»), at man ofte vil ha en tendens til å svare ut fra prinsipielle holdninger eller for å gi et bestemt inntrykk overfor intervjueren.

Slike problemer blir av Schulze et. al. (1981) sett på som kanskje den alvorligste svakheten ved slike studier. Det er her blant annet svært viktig at befolkningen kjenner til og har en viss interesse for problemstillingen på forhånd, før de blir spurt, ellers kan svarene ha en tendens til å bli uten særlig informasjonsverdi.

– *«Vehicle bias»* er en type feil som er beslektet med den som nettopp ble behandlet, og skyldes at intervjuobjektene kan ha et bestemt følelsesmessig forhold overfor selve betalingsmetoden (the «bidding vehicle»). Noen kan for eksempel ha aversjon mot det å betale skatt, og deres maksimale skattebeløp kan derfor være mindre enn et tilsvarende maksimalt direkte kronebeløp. En annen feilkilde kan oppstå når en skal knytte betalingsvilligheten til prisen på et bestemt gode: Da vil jo de relative priser i prinsippet måtte endres og det er noe usikkert hvordan en da skal tolke betalingsvilligheten ut fra svarene, spesielt hvis godet har nære substitutter.

– *Startpunktskjevhet* kan oppstå som følge av at det initiale budet intervjuobjektene blir stilt overfor, avviker fra deres sanne maksimale betalingsvillighet. Det viser seg ofte at det beløp som angis først av intervjueren har en tendens til å indikere et slags «normalt» eller «forventet» betalingsnivå, og at sluttbudene dermed kan bli systematisk påvirket i retning av åpningsbudet. Forholdsvis store startpunktskjevheter er påvist blant annet i Rowe et. al. (1980), samt i min egen studie som skal kommenteres nedenfor (Strand 1981).

– Skjevheter kan også oppstå som følge av at intervjuobjektene har bestemte holdninger overfor de konsumentoverskuddsmål som søkes. For eksem-

[6] Se for eksempel Randall et. al. (1974) og Rowe et. al. (1980).

pel kan det være store forskjeller i holdningene til spørsmålet om hva man selv er villig til å betale for å få visse forurensninger fjernet, og det man må ha i kompensasjon av forurenserne for å godta situasjonen som den er. En kan for eksempel synes det er urettferdig at en selv skal betale for å bli kvitt et problem en selv ikke er skyld i, og en kan ha tilsvarende negative holdninger til det at forurensningene fortsetter (av typen: Neimen om bedriftene skal slippe billig fra å kjøpe seg til forurensningen). Den siterte studie av Rowe et. al. ga en del slike inkonsistente resultater: Det viste seg at enkelte individer påsto å måtte ha en uendelig høy kompensasjon for å godta visse forurensninger og at minimumskompensasjonen blant dem som anga endelige beløp lå flere ganger høyere enn gjennomsnittsbeløpet for den maksimale betalingsvillighet. Dette er en langt større forskjell enn den en normalt skulle vente å få, som følge av at konsumentoverskuddsmålene er forskjellige i de to tilfellene (henholdsvis den ekvivalente og den kompenserende variasjon). Enkelte forskere mener derfor at spørsmål om betalingsvillighet ofte vil ha en tendens til å gi en skjevhet nedover, og spørsmål om inntektskompensasjon en skjevhet oppover, i forhold til folks «sanne» preferanser.

Som vi ser er det en rekke svakheter ved bidding game-metoden som det er vanskelig å få helt bukt med. Et spørsmål er imidlertid om metoden likevel ikke ofte vil være den beste blant dem som står til rådighet, når en bare er selektiv og omhyggelig ved bruk av metoden.

3. Verdsetting av ferskvannsfisk i Norge

Jeg vil i denne delen av artikkelen forsøke å illustrere bruken av direkte verdsettingsmetoder ved å se på forsøk på å beregne den samlede betalingsvillighet på grunnlag av intervjudata.[7] I forbindelse med undersøkelsen ble 4 uavhengige, tilfeldige utvalg av den norske befolkning over 15 år, hvert på ca. 1 100 personer, vinteren 1980–81 spurt om de var villige til å støtte en bestemt skatteordning som ble påstått å være nødvendig for at fiskebestanden i ferskvann i Norge skulle kunne opprettholdes. I fall skatteordningen ikke ble godtatt, ble det forutsett at de nødvendige rensetiltak for bevaring av fiskebestanden heller ikke ville bli gjennomført. I så fall ble ferskvannsfisken forutsatt å dø ut fullstendig.

Bakgrunnen for denne undersøkelsen var et ønske om fra myndighetenes side, om å tallfeste de skader som forårsakes av en tiltakende vassdragsforsurning, med stadig mer omfattende fiskedød.

De fleste av dem som ble intervjuet var til en viss grad kjent med en slik problemstilling fra før. En kunne imidlertid ikke regne med at særlig mange ville oppfatte et spørsmål om total utrydding som særlig realistisk. Siden ferskvannsfisken tross alt allerede er totalt forsvunnet fra betydelige deler av Norge, skulle dette likevel kunne godtas som en tenkbar hypotetisk problemstilling, iallfall for de fleste i Sør-Norge.

Selve verdsettingsprosedyren i undersøkelsen var svært enkel. Etter en relativt lang verbal innledning fra intervjuerens side ble hvert intervjuobjekt stilt overfor et bestemt årlig totalbeløp som rensetiltakene for å bevare ferskvannsfisken ble påstått å koste. Beløpet skulle i tilfelle finansieres ved hjelp av en bestemt proporsjonal årlig inntektsskatt på alle Norges skattytere. Hver person ble så spurt om han eller hun var villig til å støtte en slik skatteordning.

Alle de spurte innen hvert av de 4 utvalgene ble stilt overfor samme totale kostnadsbeløp og dermed skatteprosent, mens beløpene og prosentene ble variert mellom utvalgene. Det ene utvalget ble stilt overfor en kostnad på 500 millioner kr. pr. år som ville tilsvare en inntektsskatt på 0,3%, det andre utvalget 1 milliard og 0,6%, det tredje 2 milliarder og 1,2%, og det fjerde 3 milliarder og 1,8%. Siden svært få av de spurte ble antatt å ha noen anelse på forhånd om hvor mye slike rensetiltak i tilfelle ville koste, syntes det rimelig å forutsette at de aller fleste ville godta de oppgitte kosnadstall som realistiske. I så fall ville et slikt ja/nei-spørsmål *teoretisk sett* ikke gi intervjuobjektene motiver for å svare systematisk usannferdig.

Denne undersøkelsen utgjør en slags blanding av en bidding game studie og et referendum, altså en form for hypotetisk referendum der verdsettingen i det alt vesentlige bygger på svaret på bare ett enkelt spørsmål fra hvert intervjuobjekt. Den store sampelstørrelsen (ca. 4 500 personer i alt) gjorde det mulig å komme med meningsfylte utsagn om den aggregerte verdsetting, ved at de ulike grupper svarte ja/nei på ulike spørsmål.

Disse svarene, samt opplysninger om hvert individs egen skattbare inntekt, ga grunnlag for å beregne relasjonen

$$(1)\quad P(T \geqq t|X_1). . .,X_n) = f(t;X_1). . .,X_n)$$

der T er det skattebeløp et individ maksimalt er villig til å betale for at ferskvannsfisken skal kunne bevares, t er det skattebeløp individet blir bedt om å betale og $X_1, . . .,X_n$ er et sett av bakgrunnsvariable. P er sannsynligheten for at et bestemt individ med kjennetegnene $X_1, . . .,X_n$ skal være villig til å betale minst det beløp t vedkommende blir spurt om å betale, hvilket innebærer at det vil svare ja på verdsettingsspørsmålet. Funksjonen f som skal estimeres, uttrykker da hvordan ja-andelen i befolkningen, varierer med t og med bakgrunnsvariablene.

[7] Se Strand (1981). Studien var del av et større prosjekt, igangsatt av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. Norsk Opinionsinstitutt utførte intervjuene, mens Miljøverndepartementet ga økonomisk støtte til min del av prosjektet.

Forventet maksimal betalingsvillighet for et individ som har kjennetegnene $X_1, \ldots, X_n$ viser seg da å bli

$$(2) \quad ET = \int_0^M f(t; X_1, \ldots, X_n)dt,$$

der M er høyeste maksimale betalingsvillighet hos noen person i hele økonomien, når formelen for delvis integrasjon brukes på (1).

I tillegg til det primære verdsettingsspørsmålet ble individene også stilt et par andre spørsmål. Det ene var et spørsmål om maksimal betalingsvillighet hos dem som først svarte ja til skatteordningen (forutsatt at tiltakene ble enda dyrere og at alle skulle betale i samme forhold), og det andre om man var villig til å støtte tilsvarende bevilgninger til rensetiltak hvis kostnadene skulle belastes statsbudsjettet direkte uten skatteøkningen, slik at alle andre poster på budsjettet måtte skjæres ned med en bestemt prosent. Det ble lagt mindre vekt på disse svarene fordi spørsmålet om maksimal betalingsvillighet var enda mindre realistisk enn de øvrige, samt fordi en da kunne vente en ganske betydelig startpunktskjevhet, og fordi spørsmålet om bevilgninger over offentlige budsjetter er betraktelig «vagere» enn det direkte spørsmålet om betalingsvillighet (folk har antakelig et mindre bevisst forhold til bruken av offentlige enn til egne private midler).

Tabell 1 viser hvordan svarfordelingene var for spørsmålene til skatteordningen og til bevilgninger over statsbudsjettet. Hvis vi ser på de korrigerte svarene til skatteordningen (der det er korrigert for endel bakgrunnsvariable samt for utvalgsskjevhet), ser vi at andelen som støtter ordningen som ventet faller med skatteprosenten, men at fallet er overraskende lite, fra 51,2 til 43,2%, når skatten øker fra 0,6% til 1,8% av inntekten. Det er altså en ganske betydelig del av befolkningen over 15 år, som tilsynelatende er villige til å betale nesten 2% av sin inntekt for å unngå at ferskvannsfisken skal dø ut. Dette kan kanskje virke litt mistenkelig, og vi vil nedenfor komme tilbake til noen momenter som kan tilsi at disse tallene ikke nødvendigvis er «riktige».

Betalingsvilligheten ut fra offentlige midler er som vi ser, og som vi kanskje også kunne vente, høyere enn betalingsvilligheten ut fra private midler. Fallet i ja-andelen med totalt kostnadsbeløp er dessuten atskillig mindre her enn ved verdsettingen ut fra «private kroner». Dette skulle vel bekrefte vår mistanke om at folk har et mindre bevisst forhold til bruk av offentlige enn private midler.

Det viste seg å være en betydelig startpunktskjevhet i svarene på spørsmålet om egen maksimal betalingsvillighet, idet de uttrykte maksimalbeløp gjennomgående steg ganske markert med den skatteprosenten folk initialt ble stilt overfor. Et annet trekk var at enkelte individer syntes å svare på en inkonsistent måte i den forstand at den uttrykte *maksimale betalingsvilligheten* var lavere enn det *skattebeløpet* de allerede hadde sagt ja til å betale. Dette kan tyde

Tabell 1. *Ja-andel for økt skatt og for reduserte avgifter til andre formål i hvert av utvalgene*

Skatteprosent	0,3	0,6	1,2	1,8
Skatteordningen (ukorr.)	62,9	50,4	46,6	45,4
Skatteordningen (korr.)	62,3	51,2	46,1	43,2
Statsbudsj. (ukorr.)	65,0	67,8	62,1	59,7

på at enkelte ikke helt oppfattet de økonomiske konsekvensene for dem selv av den skatteordningen som ble beskrevet. Man burde da ha gått tilbake og spurt folk hva de egentlig mente, om de støttet skatten eller ikke. Siden noen slik kontroll ikke ble foretatt, ble det i stedet utført to ulike typer beregninger for den totale betalingsvilligheten. Ved type I ble alle dem som svarte ja til skatteordningen antatt å støtte denne, mens ved type II ble bare de som også samtidig uttrykte en maksimal betalingsvillighet som var minst like stor som skatten de hadde sagt ja til, antatt å støtte skatteordningen. Dette ga grunnlag for estimering av to sett av f-funksjonen ut fra relasjon (1), svarende til forutsetningene I og II. De framkomne kurver kunne så gi grunnlag for å beregne forventet konsumentoverskudd eller betalingsvillighet pr. person i befolkningen over 15 år, ut fra formelen (2).

Det siste viste seg å være litt problematisk idet svært få intervjuobjekter i realiteten ble stilt overfor t-verdier som var høyere enn ca. 2 500 kroner. De estimerte funksjoner har derfor tvilsom verdi for slike høye verdier av t. Den framgangsmåten som da ble valgt, var å beregne integralene under de respektive kurvene opp til alternative, vilkårlig valgte M-verdier. Tabell 2 viser resultatene av endel slike alternative beregninger, for M-verdiene 1 500, 1 800, 2 000 og 2 500 kroner. Dette betyr at en ved den enkelte beregning ignorerer all betalingsvillighet i økonomien utover den M-verdi som er valgt, noe som i prinsippet skulle gi en undervurdering av ET (enkelte individer uttrykte jo en maksimal betalingsvillighet helt opp til 10 000 kroner pr. år). I og II står for beregninger henholdsvis av type I og II beskrevet ovenfor, og funksjonsformene er antatt å være alternativt lineære og kvadratiske.

Vi ser at beregningene av type I gjennomgående gir omtrent dobbelt så høye EC-verdier som beregningene av type II, samt at tallene naturlig nok øker markert med den valgte M-verdi. Funksjonsformen ser imidlertid ut til å spille liten rolle idet de kvadratiske og de lineære relasjonene gir omtrent samme resultater. Dersom den anvendte metode er noenlunde pålitelig, skulle tallene i tabell 2 kunne gi et intervall for EC, fra ca. 400 til ca. 1 200 kroner pr. innbygger. Midtpunktet i dette intervallet, 800 kroner, har jeg valgt å kalle det «mest rimelige» anslag på EC. Det tilsvarer (med 3,1 millioner innbyggere

Tabell 2. *Gjennomsnittlig maksimal betalingsvillighet over befolkning (ET) for alternative budkurver og M-verdier. Kr. pr. person over 15 år.*

M-verdi	1 500	1 800	2 000	2 500
I lineær	783	920	1 008	1 216
I kvadratisk	758	896	980	1 221
II lineær	414	476	510	578
II kvadratisk	439	497	525	554

over 15 år) en samlet maksimal betalingsvillighet for den norske befolkning på ca. 2,5 milliarder kroner pr. år.

Nå bør en naturligvis ta et slikt tall med en stor klype salt. Beregningene indikerer imidlertid at det *kan* være en ganske betydelig betalingsvillighet forbundet med det å bevare ferskvannsfisken i Norge. Et annet interessant poeng er at denne studien kan gi et visst grunnlag for å beregne opsjons- og bevaringsverdien av ferskvannsfisken, separat fra bruksverdien. Forsøk jeg har gjort på å beregne rekreasjonsverdien av selve fisket i ferskvann separat, på basis av andre metoder[8], indikerer at denne kan være i området 1 milliard kroner pr. år. Dette kan tyde på at en ikke uvesentlig del av den samlede betalingsvillighet er motivert ut fra andre hensyn enn det at man selv driver fiske. Det viste seg da også at de som selv ikke fisker i ferskvann støttet skatteordningen i forbausende høy grad – ja-andelen var jevnt over bare 10–15 prosentpoeng lavere blant ikke-fiskerne enn blant fiskerne. Dette indikerer naturligvis i seg selv at opsjons- og bevaringsverdiene er ganske betydelige.

En rekke svakheter hefter ved studien, som kan innebære at betalingsvilligheten enten er for høyt eller for lavt vurdert. Vi vil her nevne følgende momenter:

a) Individene kan uttrykke en høy betalingsvillighet for å gi «godt inntrykk» overfor intervjueren.

b) Man kan ha en tendens til å korrelere fiskedød med forringelse også av andre miljøgoder som man således også «betaler» for.

c) Man klarer ikke å forestille seg sin maksimale betalingsvillighet da slik verdsetting er uvant.

d) Enkelte synes kanskje problemstillingen er for urealistisk til å betinge et fornuftig svar.

e) Siden tapet av ferskvannsfisk i spørsmålet er forutsatt å komme gradvis over flere år, kan enkelte (særlig eldre personer) ha en tendens til å uttrykke en lavere betalingsvillighet, enn hva de ville gjort dersom fisken ble antatt å forsvinne momentant.

f) Man kan ha aversjon mot selv å måtte betale for å løse et problem som man synes andre har plikt til å ordne opp i.

[8] Se Strand (1980, 1981).

De to første av disse momentene trekker i retning av en for høy verdsetting ved vår metode, mens de 4 siste trekker i retning av for lav verdsetting. Poenget her er at en på et a priori grunnlag ikke kan si noe absolutt om hvorvidt metoden vil gi for lave eller for høye tall.

En må merke seg at de framkomne tall neppe er direkte anvendbare som grunnlag for beslutningen om for eksempel rensetiltak. Man verdsetter jo her *all ferskvannsfisk* i hele Norge på en gang, altså et spørsmål om «alt eller intet», mens vi i praksis som regel vil være interessert i å kjenne betalingsvilligheten for visse *marginale* endringer i fiskebestanden. I eventuelt videre arbeid vil det antakelig være hensiktsmessig å legge vekten på slike marginale verdsettingsspørsmål.

4. Avslutning

Som vi har sett er det i dag utviklet en rekke metoder for det formål å beregne den økonomiske verdi av bestemte fellesgoder, særlig miljøgoder. Når det gjelder anvendelsene av metodene er man imidlertid ennå kommet kort, iallfall her i Europa. På bakgrunn av den store andel av vårt og andre lands samlede ressurser som i dag går til å dekke kollektiv etterspørsel av ulike typer, bør videre utvikling og anvendelser av slike metoder i de kommende år bli et mer prioritert felt enn hittil.

Jeg vil til slutt nevne en studie som for tiden utføres av Aanund Hylland og meg selv ved Sosialøkonomisk institutt, i samarbeid med Miljøverndepartementet og Norsk Opinionsinstitutt.[9] Denne studien går ut på å bestemme betalingsvilligheten til befolkningen i Skien-Porsgrunnområdet (Grenland), i forbindelse med nærmere angitte forbedringer i luftkvaliteten i området, på grunnlag av en forholdsvis «tradisjonell» bidding game-metode. Siktemålet er her å få et bedre grunnlag for eventuelle beslutninger om ytterligere rensetiltak i industrien i området, samt naturligvis å forsøke å vinne mer teoretisk og praktisk innsikt i hvordan slike metoder fungerer og eventuelt kan forbedres.

Flere andre potensielle anvendelser av slike metoder, der siktemålet er å skaffe et bedre grunnlag for offentlige miljøverntiltak, kan nevnes. Stikkord som kraftutbygging, nasjonalparker, fly- og trafikkstøy og vassdragsforurensninger er nok til å indikere at mulighetsområdene er store. Det man i fortsettelsen bør tilstrebe, er å utvikle mer presise kriterier for bestemmelse av når et bestemt tiltak med miljømessige konsekvenser er samfunnsøkonomisk forvarlig, og når det ikke er det.

[9] For en orientering om prosjektet se Hylland og Strand (1981).

REFERANSER:

Bohm, P. (1972): Estimating Demand for Public Goods: An Experiment. European Economic Review, 3, 11–30.

Bohm, P. (1979): Estimating Willingness to Pay: Why and How? Scandinavian Journal of Economics, 81, 142–53.

Brookshire, D. S., Thayer, M. A., Schulze, W. D. and d'Arge, R. C. (1982): Valuing Public Goods: A Comparison of Survey and Hedonic Approaches. American Economic Review, 72, 165–77.

Christiansen, V. (1978): Konsumentoverskudd med god samvittighet. Sosialøkonomen nr. 6, 7–10.

Eriksen, T. og Qvigstad, J. (1974): Arbeidsmiljø – en økonomisk analyse. Sosialøkonomen nr. 8, 13–18, og nr. 9, 19–23.

Førsund, F. og Strøm, S. (1980): Miljø- og ressursøkonomi. Universitetsforlaget, Oslo.

Hylland, Aa. og Strand, J. (1981): Verdsetting av reduserte luftforurensninger i Grenlandsområdet. Opplegg til en økonomisk undersøkelse. Upublisert, Sosialøkonomisk institutt.

Johansen, L. (1977): The Theory of Public Goods: Misplaced Emphasis? Journal of Public Economics, 7, 147–52.

Mäler, K.-G. (1974): Environmental Economics: A Theoretical Inquiry. Baltimore: John Hopkins Press 1974.

Mäler, K-G. (1977): A Note of the Use of Property Values in Estimating the Marginal Willingness to Pay for Environmental Quality. Journal of Environmental Economics and Management, 4, 355–69.

Marwell, G. and Ames, R. E. (1981): Economists Free Ride: Does Anyone Else? Journal of Public Economics, 15, 295–310.

Pearce, D. W. (1977): Social Cost of Noise. Rapport, OECD Environment Directorate.

Pearce, D. W. (1981): Benefits of Environmental Policies as Avoided Damage. Foreløpig rapport, OECD Environment Directorate.

Randall, A., Ives, B. and Stoll, C. (1974): Bidding Games for Evaluation of Aesthetic Environmental Improvement. Journal of Environmental Economics and Management, 1, 132–49.

Rowe, R. D., d'Arge, R. C. and Brookshire, D. S. (1980): An Experiment on the Economic Value of Visibility. Journal of Environmental Economics and Management, 7, 1–19.

Samuelson, P. A. (1954): The Pure Theory of Public Expenditures. Review of Economic Studies, 36, 387–89.

Schulze, W., d'Arge, R. C. and Brookshire, D. S. (1981): Valuing Environmental Commodities: Some Recent Experiments. Land Economics, 57.

Strand, J. (1980): Evaluation of Changes in Recreational Values as a Consequence of Acidification of Fresh Water Bodies in Norway. Miljøverndepartementet, Oslo.

Strand, J. (1981): Verdsetting av ferskvannsfisk som kollektivt gode i Norge. Miljøverndepartementet, Oslo.

KONSULENT-STILLING (instituttsekretær)
ledig ved Sosialøkonomisk institutt fra 1.8.82

Det kreves evne til selvstendig arbeid, samarbeid og arbeidsledelse. Søkerne bør ha administrativ erfaring, gjerne fra universitet eller annen offentlig virksomhet. Det er ønskelig med videregående utdannelse fra universitet eller høyskole, fortrinnsvis innen økonomiske fag.

Instituttsekretæren forestår instituttets daglige administrasjon. Arbeidet innbefatter bl.a. å være sekretær for instituttets styringsorganer, delta i saksforberedelse, assistere instituttets bestyrer ved iverksetting og oppfølging av vedtak og bestemmelser, samt i noen grad besvare generelle henvendelser om det sosialøkonomiske studium.

For øvrig vises til instruks for stillingen. Nærm. oppl. tlf. 45 51 25.

L.tr. 18–22, brutto lønn fra kr. 98 654,– til kr. 119 361,–.

Søknader sendes innen 30. juni 1982 til
UNIVERSITETSDIREKTØREN,
Postboks 1071, Blindern,
Oslo 3.

DEBATT

Synspunkter på eiendomsskatten Vil andre skatteformer være mer effektive og gi riktigere fordelingsvirkninger

AV
STEIN ØSTRE

(1) Per Schreiner gir i aprilnummeret av Sosialøkonomen en del høyst betimelige synspunkter på den såkalte «økonomiske krise» i Oslo kommune. Det er synspunkter som fortjener full støtte. Schreiner reiser imidlertid også spørsmålet om ikke eiendomsskatten bør «brukes mer» for at folk, som han, selv skal bli tvunget til å betale skikkelig med skatt for sin bolig.

(2) I Norge synes det å være slik at personer med mer eller mindre «radikal» politisk profil gjerne ønsker økt bruk av eiendomsskatt. Man kan stille seg spørsmålet om det er vel gjennomtenkt. I Danmark bruker kommunene eiendomsskatten «mer» enn i Norge. Det er i denne forbindelse interessant å bemerke at i Danmark synes det særlig å være personer med mer radikal politisk profil som ønsker eiendomsskatten avskaffet. Blant annet skal dansk LO være av den oppfatning.

(3) Eiendomsskatt er antakelig den eldste form for skatt vi har. I det førindustrielle samfunn med jordbruk, skogbruk, jakt og fiske, var antakelig eiendom den beste indikator for folks evne til å betale skatt. Slik er det ikke i dag. Det kan vel derfor sies å være et naturlig ledd i den økonomiske utvikling at toll og eiendomsskatter etter hvert betyr forholdsvis lite som offentlige inntektskilder. Verdien av en eiendom er ingen god indikator for folks evne til å betale skatt (evneprinsippet). Den er heller ingen god proxy for forbruket av kommunale tjenester, f.eks. vann- og kloakk (nytteprinsippet).

(4) Ifølge eiendomsskatteloven av 1975, § 8, skal taksten være lik verdien av ligningen året før. Denne paragraf har foreløpig ikke trådt i kraft slik at Byskatteloven av 1911 fortsatt gjelder. Omsetningsverdien «ved frit salg» skal ligge til grunn, kfr. § 5. Høyeste tillatte skattesats er 7‰. En eiendom med markedsverdi på ½ mill. kr. skulle da gi en skatteplikt på kr. 3 500 pr. år eller kr. 291 pr. måned. Folk med lavere inntekter i forhold til verdien av sin eiendom, minstepensjonister osv., vil derfor bli rammet uforholdsmessig sterkt ved full bruk av denne skatt. I Danmark kan pensjonister o.l. få skattekreditt av kommunen mot at denne får pant i eiendommen. Skattebetalingen skjer derfor først når arvtakerne skal overta eiendommen. Slike opplegg synes unødvendige og kompliserte.

(5) I Finansdepartementet har man et ordsprog om at «en gammel skatt er en god skatt», dvs. skatter som folk har vendt seg til å betale bør ikke avskaffes selv om de med tiden har blitt «uhensiktsmessige». Man bør vel likevel reise spørsmålet om *hva som er eller bør være formålet med den kommunale eiendomsskatt?* Dette spørsmål søkes ikke besvart her. Jeg skal istedet anta at målet er en skjerpet beskatning av «de rike».

(6) Et alternativ til økt bruk av eiendomsskatt er å gjøre formues- og inntektsbeskatningen mer progressiv. Man har da problemene med skatteunndragelser, skattesnyteri osv. og det synes heller ikke å være «politisk klima» for en slik løsning (for tiden). Generelt sett gir ikke eiendoms rett noe godt bilde av evnen til å betale skatt, men eiendomrett er ofte lett registrerbar slik at unndragelse- og overveltningsproblemer kan være små. Det gjør at former for eiendomsskatt kan være hensiktsmessige i den rådende situasjon. Bemerk at det ikke nødvendigvis er den formelle eier som bør beskattes men brukeren, – kfr. firmabilbeskatningen. Ønsker man økt beskatning av «de rike» kan man innføre eiendoms- eller brukerskatt på representasjonshytter, lystbåter, kostbare malerier, smykker osv., osv. Man vil da kunne få et eiendomsskattesystem som er bedre korrelert med evnen til å betale skatt enn den tradisjonelle eiendomsskatt.

(7) Slike nye eier- og brukerskatter må være ens for hele landet og bygge på nasjonale registre over lystbåter, landsteder osv. De bør derfor eventuelt være statsskatter, og ikke kommunale skatter.

(8) Eiendomsskattens betydning i den kommunale økonomi er totalt sett liten. Iflg. NOU 1982: 9, side 42, var de samlede primærkommunale inntekter i 1978 på 25 798 mill. kr. Eiendoms- og konsesjonsavgifter utgjorde 1,6% herav. I NOU 1981: 23, side 22, er konsesjonsavgiftene for 1978 anslått til ca. 55 mill. kr. Eiendomsskatten skulle således utgjøre ca. 1,46% av de kommunale inntekter i 1978 eller ca. 377 mill. kr. Det tilsvarer for øvrig ca. 40% av hva primærkommunene fikk i skatteutjevningsmidler dette år.

I mindre kommuner med kraftverk og spesielle industrianlegg kan eiendomsskatten bety enormt. Eksempelvis antas det i Tysvær kommune (Kårstøprosjektet) at eiendomsskatten i 1987 vil gi ca. 20 mill. kr. som vil tilsvare 36,4% av kommunale inntekter, inkl. skatteutjevningstilskudd. Eiendomsskatten ligger fast mellom hver taksering og realverdien avtar med prisstigningen. I 1993 antas derfor eiendomsskatten bare å gi ca. 21% av inntektene, kfr. Asplan, Stavanger. Eiendomsskatten er derfor

Fortsettelse på side 7

Portrett: Professor Stein Tveite

Norske sosialøkonomer er ahistoriske

INTERVJU VED
BJØRN TRETVOLL

De siste generasjoner norske sosialøkonomer er ahistoriske i en nesten helt utrolig grad. Men denne mangel på historisk interesse er et forholdsvis nytt trekk hos økonomene som etter min mening er blitt særlig merkbart i perioden etter at professor Ragnar Frisch ble den sentrale person i det sosialøkonomiske miljø her i landet. Denne mangel på historisk orientering kan i sin tur føre til at resultatene av de økonomisk-politiske tiltak sosialøkonomene foreslår ikke blir så gode som de kunne ha blitt. Det er professor Stein Tveite ved Norges Landbrukshøyskole på Ås som sier dette i et intervju med «Sosialøkonomen».

Professor Stein Tveite tok magistergraden i historie i 1953 ved Universitetet i Oslo. Han studerte økonomisk historie ved London School of Economics 1954–56 og ble dr. philos i 1961 ved Universitetet i Bergen. Tveite ble ansatt som førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen i 1965 og ble utnevnt som professor i økonomisk historie ved Norges Handelshøyskole i 1969. Siden 1970 har han vært professor i landbrukshistorie ved Norges Landbrukshøyskole.

Tveite ble i 1969 den første professor i økonomisk historie her i landet da han ble utnevnt i en slik stilling ved Norges Handelshøyskole i Bergen. I 1970 ble han utnevnt til professor i landbrukshistorie ved NLH. Han har arbeidet med økonomisk historie over en periode som spenner fra 1400-tallet til etterkrigstiden. I det siste har han konsentrert seg mer om 1800-og 1900-tallet.

– Det har vært arbeidet forholdsvis lite med økonomisk historie i dette landet. Den politiske historien fremstår vanligvis som mer dramatisk og mer preget av ytre hendinger. Arbeidsoppgavene er lettere å begrense. Man kan ta for seg en bestemt regjeringskrise eller behandlingen av en bestemt lov. Men skal man behandle en økonomisk krise, blir det straks mer komplisert og vanskeligere å begrense temaene slik at de får mer håndterlige dimensjoner, sier Tveite.

– Vi har en rekke historikere som bekjenner seg til et materialistisk eller marxistisk historiesyn. Men så godt som alle disse arbeider med politisk historie. Av de som forsker innen området økonomisk historie, er det så godt som ingen som kan betegnes som marxistiske historikere.

– Kan denne manglende interesse for økonomisk historie ha sammenheng med det beskjedne innslag av økonomi man har i historieundervisningen?

– Undervisningen i faget preges naturlig nok av at det fra før av er få som arbeider med økonomisk historie. Dessuten er nok de faktiske kunnskaper om økonomi beskjedne hos de fleste studentene. Fra min egen studietid husker jeg at en av lærerne under en forelesning ba alle som visste hva en veksel var

om å rekke en hånd i været. I hele auditoriet var det to hender som gikk i været.

– Man må ikke glemme i denne sammenheng at det er flere forskere som har gjort en stor innsats i granskning av økonomiske forhold opp gjennom årene. Men svært mange av disse har lagt hovedvekten på å studere dette fra en mer politisk preget synsvinkel. Det meste av det som er gjort her i landet av ren økonomisk historieforskning er et resultat av oppdrag fra bedrifter og økonomiske organisasjoner, som oftest i forbindelse med utarbeidelse av jubileumsskrifter med sterkt varierende faglig kvalitet.

– Yngre historikere har hevdet at man bør legge mer vekt på de forhold vanlige folk levet under i den historiske forskning. Dette bør vel gi grunnlag for øket oppmerksomhet om den økonomiske historien?

– Slike synspunkter var det mange radikale studenter som ga uttrykk for i 1960- og delvis i 1970-årene, men dette ga seg ikke utslag i noen særlig øket aktivitet innen økonomisk historie. De jobbet stort sett med politisk historie, med gransking av streiker og forskjellige splittelser i arbeiderbevegelsen, selv om de stadig sa at de økonomiske forholdene var de viktigste.

– I de siste 10–15 år har det vært en viss økning i interessen. Det er kommet en del nye stillinger ved flere av lærerstedene som igjen har gitt seg utslag i emnevalget blant hovedfagstudentene. Mye av den historiske forskning her i landet gjøres av hovedfagstudenter, og det har vært en markert øket interesse for å skrive hovedoppgaver om temaer innen økonomisk historie, særlig i Bergen. Også i Oslo har det vært gjort mye godt arbeide, bl.a. om den økonomiske politikk i etterkrigstiden. Men her gjelder det også at spørsmålene stort sett behandles fra den politiske siden. Meget få har gått løs på selve økonomien.

– Avdekker denne forskningen mye som rokker ved det som hittil har vært gjengs oppfatning?

– Mange av disse hovedoppgavene fyller ut klare tomrom. Det er fortsatt mye upløyd mark. Men på enkelte felter må en kunne si at den nyere forskning har kastet nytt lys over viktige utviklingstrekk.

Et eksempel på dette er en del av det arbeidet som er gjort om økonomiske forhold i 1930-årene. Mye tyder på at krisen ikke har vært riktig forstått. Norsk økonomi hadde en forholdsvis brukbar vekst, men det foregikk en sterk omstrukturering. Betydningen av den voksende produksjon for hjemmemarkedet har vært klart undervurdert som vekstfaktor. Bedre transportmuligheter som følge av bilens fremvekst og gjennombruddet for elektromotoren er viktige faktorer bak denne utviklingen.

Arbeidsledigheten var imidlertid svært høy og hadde vanskelig for å komme under 20 prosent. Det er klart at det i seg selv er problematisk. Men denne arbeidsledigheten skydtes i vesentlig grad demografiske og andre strukturelle forhold i norsk økonomi, og ikke så mye internasjonale konjunktursvingninger.

Et annet eksempel på at en nærmere granskning av økonomisk-historiske forhold kan rokke ved etablerte sannheter, gjelder utbyggingen av kommunikasjonene og særlig da jernbanen. Motstandere av offentlig jernbaneutbygging hevdet at dersom disse prosjektene hadde noe for seg, ville private interesser bygge dem ut. En hovedoppgave som er utført i Bergen, om Jærbanen viser at avkastningen av denne investeringen både fra et samfunnsøkonomisk og fra et privatøkonomisk synspunkt har vært svært liten. Men sett fra et distriktsøkonomisk synspunkt ga den en klar fordel fordi den førte til betydelige overføringer fra resten av landet til det distrikt der banen gikk.

For å sette det litt på spissen kan man kanskje si at den eneste jernbanen her i landet som det var fornuftig å bygge, var den første – nemlig Hovedbanen fra Oslo til Eidsvoll.

Den høye investeringsraten vi har hatt her i landet i etterkrigstiden og den beskjedne avkastning vi ser ut til å få på disse investeringene, bør få oss til å vurdere på nytt på et mer generelt plan om vi satser på de riktige prosjektene med våre investeringer, fremholder Tveite.

– Gjelder dette også for investeringene innen industrien?

– Merkantilistiske holdninger har preget mye av vår industripolitikk. Det var bra å foredle egne råvarer. Dette førte til en satsing på treforedlingsindustrien, en industri som stort sett har vært et trist kapittel helt siden 1920. Norsk Jernverk er et annet eksempel på dette, og i den senere tid ser man at den samme holdning slår igjennom også i forbindelse med oljevirksomheten, jfr. Bamble-anleggene.

Jeg mener også at det har gjort seg gjeldende en sterk overvurdering av virkningene av den vannkraftbaserte industri her i landet. Når det gjelder sysselsettingen var det sannsynligvis i 1920-årene seks-syv ganger så mange som drev med husbygging i byene som det var ansatte i denne industrien. Det dreide seg her om store bedrifter, men totalt sett ble ikke den samlede sysselsetting så stor.

Den egentlige industrialiseringen her i landet skjøt først fart etter krigen. Man fikk særlig i de sørøstlige deler av landet bygget ut et mer fullstendig industrielt system med nær kontakt mellom bedriftene, bl.a. i form av underleveranser. Tidligere dreide det seg mest om enkeltbedrifter spredt omkring i et «bondehav». Men selv med den utvikling som kom etter andre verdenskrig, kom Norge aldri så langt at vi ble en full-industrialisert nasjon før fremveksten av de tjenesteytende næringene for alvor skjøt fart.

– Ga ikke vannkraften oss et fortrinn som det var naturlig å utnytte industrielt?

– Det er klart at alternativkostnadene for norsk

vannkraft i 1920-årene var små og at dette kunne tilsi at kraften burde utnyttes industrielt. Men det ble aldri skikkelig vurdert om avkastning på den kapital som ble investert i disse anleggene ville bli forsvarlig.

En viktig årsak til de store økonomiske problemene som mange kommuner og fylker fikk i tiden fra første verdenskrig og frem mot 1925 var for store investeringer i kraftverk. Disse store prosjektene bandt betydelige midler som kunne vært benyttet til andre formål.

Også i tiden etter andre verdenskrig har man satset sterkt på utbygging av industri som er basert på elektrisk kraft. Dette skjedde uten noen skikkelig analyse av de langsiktige utsikter for disse bransjene. Dessuten tok man heller ikke med i vurderingene at det nå i motsetning til i 1920-årene, var mulig å eksportere kraften direkte slik at alternativkostnadene ville være helt anderledes enn tidligere.

Den samme grad av ukontrollert optimisme gjorde seg gjeldende når det gjaldt treforedlingsindustrien. Her ble det satset stort i tro på at man sto overfor et uendelig ekspansivt marked der spørsmålet bare var hvor mye kan kunne få investert og bygget ut. Debatten ble ofte preget av holdninger som at det nærmest var nasjonalt uverdig å eksportere råvarer, og at dette ga landet et u-lands preg.

– Men i lange perioder har vel norsk økonomi hatt mange fellestrekk med våre dagers utviklingsland, bl.a. en stor primærnæringssektor?

– Vår økonomiske utvikling beskrives ofte under fraseaktige overskrifter som «fra u-land til i-land». Jeg finner dette lite dekkende fordi Norge, sett i forhold til andre land, helt fra 1600-tallet har vært et ganske velstående land med et relativt høyt bruttonasjonalprodukt pr. innbygger. Dessuten har vi her i landet stort sett hatt en jevnere inntektsfordeling enn i de fleste andre europeiske land slik at de fattigste her i landet jevnt over hadde det klart bedre enn de som sto svakest i andre land. Strømmen av arbeidskraft gikk for eksempel *fra* Sverige til Norge, helt frem til første verdenskrig.

Det er riktig at vi har hatt en primærnæringssektor på fra 60 til 80 prosent av bruttonasjonalproduktet. Men det som har særpreget Norge, er den store utbredelsen av yrkeskombinasjoner som ofte har hatt sesongvariasjoner som passet godt med jordbruk f.eks. skogbruk og fiske som stort sett foregikk om vinteren. I nyere tid ble også hvalfangsten en ekstra inntektskilde for mange, og folk fra jordbruksdistriktet har tatt seg arbeide både i skipsfart og i bygge- og anleggssektoren.

Sammen med en arbeidsmoral preget av mottoet «be og arbeid» ga disse forhold grunnlag for en utvikling som bl.a førte til at Norge ble et av de land i Vest-Europa som først viste tegn til økonomisk vekst. Selv om veksten i BNP pr. innbygger fra ca. 1700 og utover ikke var på mer en ett par tiendedels prosent årlig, ble det likevel merkbare resultater i løpet av 50 til 100 år.

Men nesten alle økonomer etter Adam Smith har ment at denne kombinasjonsdriften har vært noe man burde komme bort fra. At spesialisering var langt bedre, har vært tatt som en helt selvsagt ting. Nå ser man riktignok visse motreaksjoner fordi dette fører til et for monotont arbeide.

– Hvordan har denne utviklingen påvirket norsk landbruk?

– Tallet på bønder og tallet på eiendommer har vært meget stabilt i de siste 100 år. Nedgangen i sysselsetting innen jordbruket er kommet ved at den leide arbeidskraft og det arbeide slektninger utførte i meget stor grad er erstattet av maskiner. Foredlingsarbeidet er samtidig overtatt av industrien. Også i skogbruket har det vært en sterk nedgang i sysselsettingen.

Nedleggingen av bruk har vært sterkt overdrevet. Av bruk som er store nok til at driften av dem kan sies å være et hovedyrke, er så godt som ingen nedlagt. Dessuten leies jorda på de fleste av de mindre bruk som er nedlagt, bort til andre.

– Er tallet på bønder her i landet ennå for høyt?

– Det er avhengig av hvilke politiske mål en har, og hva samfunnet vil ha av dette. Selv synes jeg ikke det er for høyt. Det er ikke bare et spørsmål om en økonomisk optimalisering. Jeg innrømmer gjerne at jeg kanskje har et noe romantisk syn på dette. Men Norge slik vi kjenner det, ville være utenkelig uten bønder og et aktivt bygdemiljø. En drastisk nedtrapping av jordbruket vil dessuten være en kulturhistorisk katastrofe. Etter det arbeidet som er lagt ned i å dyrke opp store deler av landet, ville det vært for galt å bare plante dette til med gran.

Den streiken som vi nylig hadde i transportsektoren ga en god illustrasjon av hvor sårbar vår matsituasjon er. I 1940 var vi egentlig ganske heldige som hadde satset så sterkt på et jordbruk med spredt og allsidig produksjon. Nå er systemet langt mer sårbart. Stopper transporten, vil man ikke få bragt produktene til markedene og innsatsvarer til gårdene.

I den senere tid har det vært tilløp til økt debatt om overføringene til jordbruket. Talsmenn for LO har bl.a. hevdet at det ville være fordelaktig å importere mer matvarer fordi de ville være billigere. Et slikt argument kan imidlertid slå tilbake på store deler av LO's medlemsmasse. Mye av det arbeidet som utføres her i landet idag, kunne vi fått gjort billigere ved å fjerne beskyttelsestiltak og ved å slippe inn folk utenfra som ville være villig til å arbeide billigere enn norske LO-medlemmer.

– Du nevnte at økonomenes mangel på historiekunnskap kan ha ført til en feilaktig økonomisk politikk. Kan du nevne eksempler på det?

– Den strenge stabiliseringspolitikk man la opp til

Fortsettelse på side 7.

BOKANMELDELSER

Fra akkumulasjon til krise i verdensøkonomien
Vardøger 12 (82)
225 s. kr. 35,–.

Tidsskriftet Vardøger – som ifølge andre omslagsside kommer ut uregelmessig når utgiverne mener de har noe som er verd å publisere – har nå med forholdsvis kort mellomrom kommet med to numre om utviklingen i internasjonal økonomi og norsk økonomi og politikk i etterkrigstida. Mens nr. 11 tok opp forholdet mellom arbeiderbevegelse, stat og økonomi i Norge etter 1945, tar nr. 12 opp verdensøkonomiens utvikling i denne perioden. Nr. 12 innledes med to teoretiske bidrag om kriser og lange bølger (Ernest Mandel, Olav Fagerlid). Rune Skarstein gjennomgår og analyserer i to artikler forskjellige sider ved utviklingen i verdensøkonomien etter krigen og krisa på syttitallet. Shaun Hargreaves Heap ser på profittratens utvikling i en del OECD-land og diskuterer hvilke faktorer som ligger bak. I tillegg inneholder nummeret en debatt mellom Hans Ebbing og Arne Overrein om forholdet arbeiderbevegelse/stat med utgangspunkt i problemstillinger fra forrige nummer av Vardøger.

Lange bølger

Mens verdens økonomiske utvikling ifølge Mandel og Fagerlid er preget av lange bølger/veksling mellom vekstperioder og stagnasjonsperioder, har økonomenes tenkning hatt en tendens til å overse dette og i stedet fokusere på likevektmodeller. I lys av syttitallskrisa mener Fagerlid det nå er all grunn til å rette mer oppmerksomhet mot marxistisk økonomisk teori, som nettopp tar sikte på å forklare vekslingen mellom vekstfaser og stagnasjons/krisefaser i kapitalismens utvikling. Men i tradisjonen fra Marx er det utviklet ikke bare en, men flere – til dels motstridende – teorier om årsaker til økonomiske kriser. Fagerlid gjennomgår de mest utbredte variantene, «*underforbruksteorien*» – som forklarer krise ved for lav vekst i etterspørselen etter konsumvarer, «*profittklemmeteorien*», som ser arbeiderklassens evne til å kjempe til seg økende lønninger på kapitaleierens bekostning som årsak til lave investeringer og krise, og «*overakkumulasjonsteorien*», som også legger vekt på synkende profittrate, men som ser årsaken til dette i utbredelsen av stadig mer kapitalintensive produksjonsformer i industrien. Etter Fagerlids syn er imidlertid verken «underforbruksteorien eller «profittklemmeteorien» i stand til å gi nok *generell* forklaring på de lange bølgene, selv om de (spesielt «profittklemmeteorien») kan forklare enkelte sider ved forløpet. I tilslutning til Mandel mener Fagerlid at bare overakkumulasjonsteorien kan forklare de lange bølgene.

Fagerlids forklaring, som på flere punkter representerer en utbygging av Marx' argumentasjon, kan løst skisseres slik: Ta utgangspunkt i en stagnasjons/kriseperiode. Lønningene er lave pga. arbeidsløshet, investeringene er lave på grunn av lav etterspørselsvekst og mangel på lønnsomme prosjekter. Dette gjør at store, kapitalkrevende og risikofylte prosjekter har større sjanser til å bli realisert i en stagnasjonsperiode enn under en vekstperiode fordi det under vekstperioder er flere muligheter for alternative lønnsomme plasseringer av ledig kapital. Slike store, risikofylte investeringer, som vanligvis impliserer utvikling av ny teknologi/nye produkter, kaller Fagerlid (i tilslutning til Gerhard Mensch) for «basisinvesteringer». I begynnelsen vil disse prosjektene være arbeidsintensive og utføres med universalmaskiner for at prosesser og produkter raskt skal kunne endres i samsvar med brukererfaringer etc. Gradvis vil imidlertid produksjonsprosesser og produkter standardiseres og priskonkurransen produsentene imellom skjerpes, noe som vil legge grunnlaget for og befordre økt mekanisering. Med denne mekaniseringen følger et økt forbruk av råvarer og hjelpestoffer pr. sysselsatt og i følge Fagerlid også et synkende forhold mellom bearbeidingsverdien og verdien av fast kapital, råvarer og hjelperåstoffer («den maksimale profittraten»). I følge Fagerlid inneholder altså vekstprosessen, når det først kommer i gang etter en stagnasjonsperiode, en teknologisk determinisme i retning av fallende profittrate.

Denne tendensen til fallende profittrate, som vil slå ut i andre halvpart av vekstfasen (dvs. etter ca. 20 år), understøttes i følge Fagerlid av to andre tendenser, stigende råvarepriser og «profittklemme». Råvareprisene begynner å stige pga. at veksten i etterspørselen etter råvarer, som pga. mekaniseringen vil være langt sterkere enn etterspørselsveksten generelt, etter en tid vil støte mot kapasitetsgrenser i råvareproduksjonen. Produksjonskostnadene – og prisene – stiger deretter kraftig, og dette presser profittratene i industrien ned. «Profittklemmen» oppstår pga. at mangel på arbeidskraft i vekstfasens avsluttende periode gjør det mulig for arbeiderklassen å øke sin levestandard utover produktivitetsveksten gjennom en kombinasjon av lønnsøkninger og reformer gjennom staten.

Den samlete konsekvensen av disse faktorene er en fallende profittrate i vekstfasens andre halvdel, og et spesielt skarpt fall i vekstfasens siste del, noe som slår ut i lavere investeringer, lav etterspørselsvekst, stagnasjon og økende arbeidsløshet. Fagerlid understreker at om og hvordan en stagnasjonsperiode avløses av en vekstperiode avhenger av spesielle historiske omstendigheter, som ikke kan entydig bestemmes gjennom en teoretisk-økonomisk analyse.

Verdensøkonomiens utvikling etter 1945.

Hvordan passer så Skarsteins og Heaps utlegninger

av verdensøkonomiens utvikling inn i Fagerlids bilde? Skarstein påviser hvordan vekstfasen i Europa etter andre verdenskrigs avslutning var begunstiget med et lavt reallønnsnivå og lave råvarepriser. I 1950 var f.eks. reallønnen for vest-tyske industriarbeidere fortsatt bare 80 pst. av nivået for 1938. Råvareprisene holdt seg på omtrent samme nivå fra 1950 av og fram mot syttitallets begynnelse, noe som Skarstein tilskriver en ekstraordinært sterk produktivitetsvekst i jordbruks- og råvareproduksjonen som følge av automatisering/mekanisering. På slutten av sekstitallet støtte imidlertid den raske produksjonsveksten på skranker i form av mangel på arbeidskraft og kapasitetsgrenser i råvareproduksjonen. Følgen var sterk reallønnsvekst i mange land og en eksplosjon av råvareprisene. Skarstein nevner f.eks. at The Economist's råvareindeks (ekskl. brenselsstoffer) ble tredoblet mellom 1971 og 1974.

Så langt stemmer Skarsteins empiriske analyse overens med Fagerlids teori, men når det gjelder Fagerlids hovedtese, «den teknologiske determinismen», berøres denne i liten grad av Skarstein, selv om det ikke er noen motsetning mellom de to. Ett moment hos Skarstein som kanskje kan bestyrke Fagerlids tese er at veksten i verdenshandelen i etterkrigstida iflg. Skarstein i særlig grad har skjedd gjennom produktdifferensiering (bransjeintern handel), spesielt i investeringsvareindustrien, noe som er i overensstemmelse med Fagerlids tese om overgangen fra universalmaskiner til spesialmaskiner i løpet av vekstfasen.

Heaps artikkel er en oppsummering av en del nyere forskning om utviklingen av profittraten i industrien i en del land i OECD-området. Undersøkelser viser en klar tendens til fallende profittrate i landene sett under ett gjennom en lengre periode, noe som har en påvisbar sammenheng både med arbeidernes reallønnsutvikling («profittklemme») og råvareprisenes utvikling. For enkelte land, spesielt Japan og Vest-Tyskland, synes det ifølge Heap også å være en sammenheng mellom mekanisering og profittratefall.

Perspektiver framover

Ifølge Fagerlid og Skarstein er verdensøkonomien nå inne i en langvarig strukturell krise/stagnasjonsfase. Har de rett, vil det altså bli vanskeligere for landene i OECD-området å oppnå «rimelige vekstrater» enn OECD og andre prognosemakere spår, fordi problemene er mer grunnleggende enn f.eks. OECD-økonomene antar. Skarstein spår at økonomiene vil bevege seg mot tiltagende stagnasjon gjennom bølger av stadig kortere oppsving og mer langvarige innstramningsperioder.

I dette ligger også en politisk spådom; innstramningspolitikk vil fortsatt dominere i mange land som krisepolitisk strategi, bl.a. for å sikre en omfordeling mellom lønn og profitt og derved skape rom for investeringer. Men innstramningspolitikken blir lett et tveegget sverd hvis bakgrunnen for lave investeringer ikke bare er lav realisert profitt, men også mangel på profittable investeringsprosjekter. Både Fagerlid og Skarstein antyder økt statlig kontroll over investeringene som en mulig politikk for å få opp investeringstakten, og spesielt basisinvesteringene, men de vurderer en slik politikk som lite sannsynlig, fordi det er svært usikkert om det kan skapes tilstrekkelig sosial og politisk basis for en slik politikk. Jeg skal ikke gå nærmere inn på dette her. (Det er forøvrig i stor grad denne typen spørsmål som belyses i Vardøger nr. 11 og i debatten Ebbing/Overrein i Vardøger nr. 12).

Det er mye godt å si om Vardøger nr. 12. De teoretiske artiklene, spesielt Fagerlids, er gode og dristige. Ett lite minus ved Fagerlids artikkel er likevel en noe omstendelig form, særlig innledningsvis, og tendenser til tung språk- og ordbruk (komsumpsjon og erodere er f.eks. neppe gode norske ord). De mer empirisk orienterte artiklene, særlig Skarsteins, er imponerende i sin bredde og systematiske presentasjonsform. Som påpekt foran er det imidlertid slik jeg ser det et visst sprik mellom Fagerlids teoretiske ansatser og de mer empiriske artiklene. Fagerlids synspunkter er så interessante at det er å håpe at redaksjonen eller andre vil gjøre noe med dette spriket i positiv eller negativ retning for Fagerlids hypoteser.

Jan Fagerberg

Studier i skipsfartsøkonomi

E. Hope (ed.): Studies in Shipping Economics in Honour of Professor Arnljot Strømme Svendsen, Bedriftsøkonomen Forlag, 1981, 103 s.

Et festskrift kan ha flere målsettinger. Ikke uvanlig ønsker en å la innholdet reflektere jubilantens interesser og innsats innen forskning, politikk, kulturliv, næringsliv eller andre områder som utgiveren måtte finne relevante. Personer som opplever den ære å få seg tilegnet et festskrift, er ofte kjennetegnet ved høy aktivitet på mange felter. Følgelig blir festskrifter lett en menu som de færreste fortærer i sin helhet.

I det festskrift Einar Hope har redigert til ære for Arnljot Strømme Svendsen, er den primære målsetting å presentere pågående empirisk forskning innenfor skipsfartsøkonomi, da særlig i miljøet ved Strømme Svendsens Skipsfartsøkonomisk Institutt, samt ved Senter for Anvendt Forskning, NHH. Etter denne anmelderens synspunkt er dette en fornuftig målsetting og prioritering.

Skriftet inneholder 8 artikler, herunder en oversikt over ASS's bidrag innen skipsfartsøkonomikk. To av artiklene faller noe på siden av hovestrømmen. Den ene er Richard O. Goss' essay om produktivitetsmåling innen skipsfart. Artikkelen er kort

og dens essens er velkjente, prinsippielle og praktiske problemer mht. det å måle innsatsfaktorers produktivitet. Jeg vil anta at de konkrete forslagene til angrepsmåte også skulle være velkjente for folk som beskjeftiger seg med skipsfartsøkonomi.

Helge W. Nordvik presenterer en introduksjon til et stort kanadisk historisk datamateriale som muliggjør sosiale og demografiske studier av atlantisk skipsfart 1863-1914. Nordvik har påbegynt et arbeid der rekruttering av norske sjøfolk til kanadisk skipsfart står i fokus. Hans foreløpige oversikt gir grunnlag for flere interessante konklusjoner, bl.a. den at ut fra det foreliggende materialet synes amerikanske sjøfolk å ha rømt fra kaptein og skute like hyppig som norske. Ryktet om norske sjøfolks uovergåtte rømmingstilbøyelighet er således kanskje overdrevet.

For øvrig synes jeg imidlertid Nordviks forsøk på å bruke dette som en test på hypotesen om at norske skipsredere hadde lavere driftskostnader enn sine utenlandske konkurrenter p.g.a. lavere lønninger, blir noe uklar. Det antydes som en alternativ hypotese at norske sjøfolk i likhet med alle andre sjøfolk var «on the look-out for better opportunities». Det lyder sannsynlig, men er neppe egentlig noen alternativ hypotese. Nordvik peker for øvrig selv på behovet for en mer detaljert analyse, hvor lønnssatser m.m. inkluderes.

Tor Wergeland presenterer hovedtrekkene i tre strukturelle modeller for analyser av tank/bulkmarkedene. Presentasjonen er oversiktlig – illustrert i figurer, og viktige sider ved enkelte av sammenhengene drøftes kort. Hovedresultatene fra modellkjøringene eksemplifiserer anvendelse av modellene. Avslutningsvis drøftes hva en kan oppnå – og ikke oppnå – ved bruk av modeller av denne typen.

Einar Hope og Øistein Bøe's artikkel om investeringsadferd i norsk bulkshipping er sydd over omtrent samme lest. Den inneholder en pedagogisk og grei oversikt over problemer forbundet med valg av investeringsstrategi.

Pedagogisk og elegant er også Victor Norman's artikkel om markedsstrategier i bulk-shipping. Norman går samtidig noe lenger i det å knytte drøftingen av porteføljevalget til empiri. Han beregner markedspris på risiko og kostnadene ved å redusere risikoen gjennom finansinvesteringer for ulike kombinasjoner av spot/charter. Videre illustreres hvordan det forhold at ratene ikke følger en «random walk» kan utnyttes med fortjeneste.

Enda et skritt videre i det å presentere modell- og estimeringsdetaljer går Ib Eriksen og Siri Pettersen Strandenes. Førstnevnte søker å estimere etterspørselselastisiteter for bulkskipstjenester. Sistnevnte ser på substitusjon i etterspørselen mellom tankskip av ulik størrelse.

Grovt inndelt har en artikkelsamling av denne typen to målgrupper: Praktikere (beslutningstakere) i næringen, samt andre forskningsmiljøer. I hvilken grad den foreliggende boka finner de førstnevnte hjemme, vet jeg ikke. Jeg har personlig det inntrykk at man innen norsk næringsliv har en tendens til å avfeie alt en ikke umiddelbart kan følge tankegangen i som virkelighetsfjern «skrivebordsteori». Nå er det mulig at skipsfarten har et mer profesjonelt forhold til økonomi og virkelighet enn gjennomsnittet i norsk næringsliv. Den intelligente og profesjonelle praktiker vil i så fall kunne finne mye av interesse – og kanskje innse muligheten for å utnytte denne typen systematisert kunnskap med økonomisk gevinst.

Hva andre forskningsmiljøer angår, vil boka i tillegg til det å informere om pågående forskning, også kunne mobilisere interesse både mht. modellbygging og estimering. Selv kunne jeg tenke meg å reise spørsmål av bl.a. typen:

– Hvor relevant er engrosprisindeksen i USA som deflator for fraktratene (Norman og Pettersen Strandenes), eller OECD-konsumprisindeksen (Eriksen)?

– hvor stabile er parametrene i «random walk» estimeringen av fraktrater og tonnasjepriser som brukes i timing-beslutninger (Norman)?

– kan ikke 8 (Eriksen) /11 (Pettersen Strandenes) *årlige* observasjoner være noe grovt materiale å trekke konklusjoner om elastisitetene på?

Ole Gjølberg

EN ARTIKKELSAMLING REDIGERT AV ROLF BRUNSTAD, TOM COLBJØRNSEN OG TOR RØDSETH.

Sysselsettingen i søkelyset
Universitetsforlaget, Bergen 1981

Arbeidsmarkedsforskere ved Universitetet i Bergen og ved Industriøkonomisk Institutt har i en del år arrangert seminarer i sitt emne. Ut av dette sprang det et ønske om en bredere faglig kontakt, og det førte til en konferanse der også forskere fra Oslo og Trondheim var med. Det er innleggene ved denne konferansen som er gjengitt i denne artikkelsamlingen.

De 13 artiklene dekker over et vidt område emnemessig sett, og det er heller ikke tale om noen standardisert fremstilling. Noen av bidragene er svært enkle, mens andre setter større krav til analytisk evne hos forfatter og leser. Arbeidsmarkedsforskning har tilknytning til flere fagområder, bl.a. økonomi, demografi, sosiologi, sosialpsykologi og medisin. Det tverrfaglige i problemstillingene avspeiles også i den forskjellige bakgrunn bidragsyterne har. Dette skaper imidlertid ikke problemer for sosialøkonomer, idet den terminologi og angrepsmåte som bidragsyterne fra andre fag bruker, er lett å forstå.

Professor Tor Rødseth skriver en oversiktlig innledning, der han sammenfatter hver artikkel og der

han også peker på en del sentrale problemer som ikke blir behandlet i samlingen. Nedenfor skal jeg gi en kort oversikt over de enkelte artikler.

I Eva Birkelands bidrag om befolkningsutvikling, utdanning og arbeidsmarkedet viser hun hvordan den forventede befolkningsutvikling fram til 1990 og det nye utdanningsmønsteret, vil påvirke tilbudet av arbeidskraft med forskjellige kvalifikasjoner. Dette peker i retning av at det vil bli et overskuddstilbud av arbeidstakere med utdannelse ut over grunnskole. I det hele aner man en betydelig skepsis overfor det utdanningsmønster vi har i dag. Kapasiteten i deler av skole- og høyskolevesenet burde legges om.

Olav Ljones belyser arbeidstidsproblemene ut fra det materiale man finner i Byråets arbeidskraftsundersøkelser. Nedgangen i ukentlig arbeidstid har vært større for menn enn for kvinner. Med den økende yrkesdeltakelse blant kvinner – og særlig gifte kvinner – er det grunn til å tro at etterspørselen etter deltidsarbeid er atskillig større enn tilbudet i dag.

Kristin Dale Titlestad behandler kvinnene og arbeidsmarkedet. Hun er særlig opptatt av de kjønnsforskjeller i yrkesdeltaking, arbeidstid og lønn som man kan registrere, og gir det råd til kvinner som ønsker likestilling, at de skal velge en typisk mannsutdanning.

Knut Arild Larsen bruker regjeringens langtidsplanleggingsmodell (MSG) til å anslå overflytningen av arbeidskraft mellom næringer fram til år 2000. Selv med forskjellige forutsetninger kommer han til den konklusjon at nedgangen i industrisysselsettingen vil fortsette, mens de tjenesteytende næringer vil bli stadig mannsterkere. Også han peker på et overskuddstilbud av arbeidstakere med akademisk utdannelse.

Tor Rødseths «Utfordringer fra ny teknologi» inneholder en drøfting av hvordan tekniske fremskritt – datateknologi – vil påvirke balansen på arbeidsmarkedet. Sammen med den totale vekst i vare- og tjenesteetterspørselen vil utviklingen i produktivitet bestemme etterspørselen etter arbeidskraft, mens tilbudet bestemmes av demografiske og andre faktorer. Selv om man ved hjelp av aktiv sysselsettingspolitikk skulle kunne opprettholde full sysselsetting, vil det oppstå store tilpasningsproblemer til den endrede struktur.

Rolf Brunstad og Tom Colbjørnsen argumenterer for at tallet på arbeidsløse er et for sparsomt tall til at det kan brukes som en god sosial indikator. De arbeidsløses situasjon – ledighetens lengde, arbeidsløshetstrygdens størrelse o.l. – må ses som en helhet før man kan vurdere arbeidsløsheten som sosialt fenomen.

Olaf Foss drøfter offisiell og reell arbeidsløshet. Også han lander på en konklusjon om at de tall som kommer ut av offisiell statistikk har begrenset utsagnskraft. I tillegg til den registrerte arbeidsløshet kan det forekomme en mer eller mindre utbredt undersysselsetting.

Steinar Westin beskriver i artikkelen «Legene og arbeidsmarkedspolitikken» hvordan kravet om legeerklæring ved søknad om trygdeytelser oppleves av legene. Vi har ikke et klart helsebegrep, og derfor heller ikke klare kriterier for når en arbeidstaker er arbeidsudyktig. Legens skjønn vil naturligvis være svært personlig, og ofte vil psykiske og medmenneskelige betraktninger veie tungt.

Rolf Brunstad er på trygt sosialøkonomisk fastland når han drøfter Phillipskurver og tilgrensende problemstillinger i en artikkel om arbeidsløshet og inflasjon. Artikkelen er både en innføring i problemet om en *trade-off* mellom lønnsstigning og arbeidsløshet, og en oversikt over den senere rike litteraturen om det teoretiske grunnlag for en slik sammenheng. Forfatteren gjengir også kort resultatene fra enkelte empiriske undersøkelser fra OECD-land i 1960- og 1970-årene.

Tom Colbjørnsen er opptatt av de amerikanske teorier (Doeringer and Piore) om at arbeidsmarkedet er todelt, ett marked for arbeidstakere som det skal investeres i og som har gode karrieremuligheter og ett marked for «gjennomtrekksarbeidskraft» som alltid vil befinne seg nederst på stigen. På grunnlag av en faktoranalyse av forholdene på det norske arbeidsmarkedet finner forfatteren at teorien alt i alt ikke er riktig hos oss.

Arne Jon Isachsen og Steinar Strøm drøfter den skjulte økonomi og det svarte arbeidsmarked, et emne som de har behandlet i større bredde i en egen bok. Høye marginalskatter, kortere arbeidstid og trygdesystemets utforming står sentralt i analysen av årsakene til svart arbeid.

Clara Åse Arnesen og Alf Erling Risa drøfter arbeidsmiljø og arbeidsmarked. Arbeidsmiljøet er i en viss utstrekning et substitutt for lønn, og forskjeller i arbeidsmiljø kan ha betydning for segmentering av arbeidsmarkedet. De viser hvordan arbeidsmiljø kan oppfattes som en kvalitetsfaktor, og at dens betydning for lønn og sysselsetting kan analyseres ved hjelp av skift i etterspørsel og tilbud.

Som artikkelsamlinger flest er det i denne et betydelig spenn i bidragenes kvalitet. Det er også lett å peke på store områder som ikke er behandlet – lønnsfastsettelse og inntektspolitikk, arbeidskraftens mobilitet, organisasjonsmønsteret, inntektsfordelingsspørsmål og lavtlønnsproblemet er noen av dem. Det er derfor emner nok til flere artikkelsamlinger. Det er imidlertid prisverdig at det nå er kommet fart i norsk arbeidsmarkedsforskning, og man må være takknemlig for det arbeid initiativtakere, redaktører og forfattere har ydet.

Preben Munthe.

PER DALIN OG MAGNE SKRINDO (RED.):

Læring ved deltaking
Ungdom i skole og arbeidsliv,
Universitetsforlaget 1981.

IMTEC-manuskriptet Learning by Participation er etter hvert blitt godt kjent, i hvert fall i pedagogiske kretser. Det fortjener en videre utbredelse, og det nå i bearbeidet form gjennom boka *Læring ved deltaking* av Per Dalin og Magne Skrindo (red.). Utgiverne håper boka kan være til hjelp særlig for lærere, skoleledere og personer med politisk ansvar. I dette forum er det ikke unaturlig å tro at en kan nå særlig sistnevnte kategori. Det er viktig, for skolegang og adekvat læring angår oss alle, ikke bare skolefolk og fagpedagoger.

På mer enn en måte er Læring ved deltaking en tankevekker. Den målbærer en kritikk mot sektoriseringen av samfunnet og utfordrer prinsipielt og praktisk unødvendige sektorskiller og grenser. Budskapet er at våre industrialiserte land vil bli tvunget til å redefinere de tre livsområdene arbeid, utdanning og fritid. – Å isolere hver sektor blir mer og mer kunstig i et samfunn der de fleste bransjer blir stadig mindre arbeidsintensive, der utdanningen i økende grad blir uten konkrete yrkesmål, og der fritid synes å bli synonym med forbruk.

Vil skolen, forholdsvis isolert som den er, fortsette å tape terreng som kunnskapsformidler i forhold til massemedia og andre institusjoner?

Nei, mener forfatterne, men bare under én klar forutsetning: skolen må ut av sin fagdisiplinorientering og satse på problemorientert, interdisiplinær kunnskap. Bare ved å sette kunnskaper som erverves i arbeidsliv, i fritid og i skolen selv inn i en sammenheng, kan den makte å gi et perspektiv på tilværelsen.

LVD søker altså å integrere ungdom i et samfunn som selv er blitt mer og mer fragmentert. LVD vil samspill mellom elever og medmennesker, i kontrast til den overdrevne individualisering og konkurranseprofil som plager de fleste skoler. Det dreier seg altså om å skaffe seg øvelse i viktige prosesser som gruppearbeid, problemløsing, gruppebeslutninger, kommunikasjon og samarbeid i situasjoner der arbeidet har reell betydning for gruppen og for andre.

Disse aktivitetene skal være så vanskelige å utføre at de representerer en reell utfordring for utøverne. De skal også være nyttige, for samfunnet og for elevene selv. Teori og praksis integreres. Unge mennesker skal erfare ansvar for arbeidet og bli holdt ansvarlige for prosessen. Det gjelder å få ungdommen ut av venteværelsetilværelsen for å skape noe de opplever som virkelig. Nå, ikke en gang i framtida! Ungdom tåler ikke å bli stående utenfor samfunnet i så lang tid som dagens skole krever.

Dette er vel og bra, og dette har vi ment lenge, vil nok mange lesere si. Hvor finner vi slike programmer? Dessverre, knapt nok i Norge, noe i Danmark (Tvind-skolene) og Storbritannia. Nederland og USA er kommet lengst på området.

I USA kan LVD prosjekter knyttes til skolen, f.eks. som:
- separate kurs som gir «credits» på vanlig måte.
- del av eksisterende kurs.
- opplegg i fritiden, med eller uten «credits».
- fellesopplegg organisert av skole og annen institusjon.
- program på skolen, organisert av annen institusjon i nabolaget.
- program utenfor skolen, organisert av annen institusjon i nærmiljøet, men fortsatt med «credits».

Ifølge NCRY-katalogen, som utgis av National Commision on Resources for Youth, er det utviklet LVD opplegg på områder som media og kunst (TV, radio, video, film, teater osv.), nærmiljøprosjekter (nærmiljøkartlegging, bevaring, restaurering, arkeologi, konsumenttjenester), økologi og miljøvern, helsetjeneste, og *problemløsning*. Særlig aktuelle problemområder er rådgivning for jevnaldrende, rehabilitering av narkomane og alkoholikere, arbeid med å etablere og drive kooperative tiltak og spørsmål som gjelder relasjoner mellom raser.

Kjente prosjekter i Nord-Amerika er Project Enterprise i Massachusetts, Foxfire prosjektet, Youth Challenge Programs, forskjellige Community Involvement Programs, bl.a. i Ontario. Målet for sistnevnte er å utvikle:
- en forståelse for sosiale problemer i lokalmiljøet, og for den måte det offentlige er organisert på for å håndtere disse problemene.
- intellektuelle ferdigheter i å analysere sosiale problemer.
- ferdigheter i å arbeide i grupper, bl.a. med problemløsning.
- kunnskap om den politiske beslutningsprosessen, og forståelse av problemene innenfor en politisk ramme med sikte på å kunne influere på beslutningene.

Den nye loven av 1977 om Youth Employment and Development Projects tar sikte på å bygge bro over tradisjonelle skiller mellom skole og arbeidsliv. Loven har derfor betydning for LVD, selv om den først og fremst er en lov for arbeidsmarkedet. Med rette viser forfatterne også til betydningen av det «Panel on Youth of the President's Science Advisory Committee» som ble dannet i 70-årene for å fremme deltidsskole og deltidsarbeidet. Dette panelet ble ledet av James S. Coleman.

Det er ikke lett å trekke grenser mellom LVD programmer og arbeidslivsorienterte programmer mer i sin alminnelighet. Dalin og Skrindo har imidlertid lykkes rimelig godt med dette. De peker allikevel også selv på behov for videreutvikling av begreper og for prosjektevaluering. Og ikke minst, på behovet for å skape et internasjonalt forskningsmiljø på området. Men her har vel alt Dalin's IMTEC ytt et bidrag?

Vil LVD prosjektene bli en episode i en pedagogisk og økonomisk veksttid som kanskje kulminerte på 70-tallet? La oss ikke håpe det, om enn LVD som alternativ opplæring – for ikke å snakke om «deschooling» alternativene – lett kan lide overlast under økonomisk stagnasjon og under skolepolitiske retninger som vil «back to basics».

Etter min mening har Per Dalin og Magne Skrindo påvist så mange kvaliteter ved Læring ved deltaking som konsept og program at overlevelsesevnene burde være betydelig.

Thor Einar Hanisch.

Nytt fra Sosialøkonomisk institutt

I vår er det for første gang holdt eksamen i sosialøkonomi grunnfag ved Universitetet i Oslo. 116 kandidater var oppe til eksamen. Den nye studieordningen har ført til en vesentlig økning i tilstrømningen av nye studenter, men hvordan dette vil slå ut i studentilgangen for embetsstudier er det for tidlig å slå fast.

Nyordning av andre avdeling

En komité som arbeider med revisjon av studieopplegget i andre avdeling har lagt fram en foreløpig innstilling. Forslaget går i hovedsak ut på å ta bort næringsøkonomi som obligatorisk fag. I stedet skal alle ta to valgfrie fag mot nå ett. Valgfagene er delt i to grupper. I gruppe A kommer de fleste av de nåværende spesialfagene, nemlig makroøkonomisk planlegging, bedriftsøkonomi, økonometri, matematisk økonomi og økonomiske systemer. Disse skal ha om lag det samme omfanget som før. Fagene i gruppe B skal være noe mindre av omfang og ha en mer anvendt karakter. Følgende fag er foreslått: Internasjonal økonomi; arbeidsmarkedsøkonomi; regional- og transportøkonomi; olje, energi og naturressurser og økonometri. Hver student må velge ett fag fra hver av gruppene og kan selvsagt ikke velge økonometri to ganger.

Utenom dette er det bare foreslått mindre endringer i studieopplegget for andre avdeling.

Innstillingen har enda ikke vært behandlet i instituttets besluttende organer.

Videregående undervisning og etterutdanning

Instituttet er for tiden rammet av ansettelsesstopp samtidig med at hjelpelærerbudsjettet for høstsemesteret sannsynligvis blir redusert med over 50%. Det har naturlig nok ført til visse problemer ved planleggingen av undervisningen. Fra den foreløpige undervisningsplanen gjengir vi følgende tilbud:

Videregående undervisning:

Professor *Michael Hoel,* dosent *Finn R. Førsund* og dosent *Steinar Strøm* leder seminar over utvalgte emner i teoretisk økonomi torsdag 9.15–11.00 i sem. rom. 1246. Første gang 2. september.

Etterutdanning:

Det vises til:

Dosent *Steinar Strøms* forelesninger over makroøkonomiske emner fredag 9.15–10.00 i aud. 1. Første gang 27. august.

Professor *Tore Thonstads* forelesninger om arbeidsmarkedsproblemer tirsdag 12.15–14.00 i aud. 1. Første gang 5. oktober.

Dosent *Kåre N. Edvardsens* forelesninger om offentlig økonomikk tirsdag 12.15–14.00 i aud. 1. Første gang 31. august.

Amanuensis *Arne Dag Johansens* forelesninger over kommunaløkonomiske emner torsdag 12.15–14.00 i aud. 2. Første gang 7. oktober.

Etterutdanningskurs for lektorer

Instituttet vil i høstsemesteret også arrangere et etterutdanningskurs for lærere i sosialøkonomi i den videregående skolen. Kurset vil bli holdt på Hurdalssjøen Kurshotell 7. og 8. oktober. De to hovedtemaene for kurset er makroøkonomisk styring og naturressurser (olje, elektrisk kraft m.v). Forelesere vil bl.a. være Tore Eriksen, Preben Munthe, Arne Jon Isachsen, Tore Thonstad og Michael Hoel. Nærmere opplysninger kan en få ved å vende seg til kurslederen Erik Grønn, Sosialøkonomisk institutt. Påmeldingsfristen er 30. august.

AR

nytt fra NSF

KONJUNKTURPROGNOSER – HJELP ELLER FARE? er tittelen på NSF's kurs om konjunkturovervåking som holdes på det nye Holmenkollen Park Hotel den 2. september.

Ønsker du å vite mer om hvordan den profesjonelle konjunkturanalytiker jobber? – Hvordan ekspertene kombinerer følelsesbestemte gjetninger og tro på orakler med velutviklete metoder og faglig innsikt? Da er dette kurset kanskje noe for deg.

Programkomiteen har villet presentere det tekniske og metodemessige grunnlag for konjunkturanalyser på et jordnært nivå, samt å gjennomgå de viktigste kilder for konjunkturinformasjon og de tolkningsproblemer som brukerne står overfor. Konjunkturovervåkingen i praksis vil bli gjennomgått med eksempler fra en industribedrift og en bank.

Kurset retter seg mot alle som arbeider med konjunkturspørsmål eller har interesse/behov for å følge med i den løpende økonomiske utvikling. «Vi har lagt opp kurset slik at det skal være mest mulig matnyttig for ansatte innen statlig og kommunal administrasjon, bedrifter, banker og kredittinstitusjoner og næringsorganisasjonene», sier programkomiteen som har bestått av Ingvar Strøm, Jan Erik Korsæth, Halvard Lesteberg, Asbjørn Rødseth og Jon A. Solheim.

Kurset er åpent for alle. Siden Sosialøkonomen ikke kommer ut i sommermånedene blir invitasjon sendt medlemmene direkte i begynnelsen av august. Interesserte kan få tilsendt programmet ved henvendelse pr. telefon eller brev.

Kontingenten for 1. halvår 1982

Foreningen vil legge om sin kontingentinnkreving for 2. halvår 1982. Det er derfor til stor hjelp for oss at kontingenten for 1. halvår er betalt før nytt krav sendes ut. Benytt den tilsendte bankgiroblankett.

FAGFORENING

Vi minner våre medlemmer om at tillitsmannskurset i år er lagt til Lillehammer Turisthotell i tiden 6.–8. oktober, slik at de som ønsker å delta kan sette av disse dagene allerede nå.

Informasjon om programmet vil bli sendt ut til samtlige i begynnelsen av august. Deltakerantallet er begrenset til 35, så det lønner seg å være tidlig ute.

Prioriterte
blad

BRUKE KONSULENT?

Norconsult A.S driver internasjonal konsulentvirksomhet over et bredt faglig og administrativt spektrum med hovedtyngden av oppdrag i utlandet. I firmaets 26-årige virksomhet har kontraktsporteføljen og omsetningen vært raskt stigende, og Norconsult A.S regnes idag som ett av verdens ledende internasjonale konsulentfirma. Norconsultgruppen teller i alt ca. 2600 ansatte og har en sentralstab på 200 ansatte ute og hjemme. Selskapet har for tiden seks kontorer i utlandet og prosjekter under utførelse i 20 land med ca. 800 personer engasjert i prosjektarbeid ved våre utestasjoner.

- **det er for dyrt**
- **du har ikke budsjettmessig dekning**
- **konsulentene tjener for godt**
- **kan nå konsulentene det de steller med?**
- **du blir aldri kvitt konsulenten**
- **økonomisk planlegging kan du best selv**

Har du flere slike påstander og misforståelser? Vi samler på populære misforståelser om bruk av konsulent.

Ta kontakt med oss, kanskje vi er litt annerledes enn du tror.

Norconsult har de senere årene bygget opp en aktiv økonomisk analyseavdeling som er rådgivere for næringsliv og forvaltning innen områdene

- **næringspolitiske analyser og bransjeanalyser**
- **nyttekostnadsanalyser av offentlige prosjekter og tiltak**
- **internasjonalisering av norsk næringsliv**
- **markedsanalyser**
- **bedriftsrådgivning.**

Gjennom deltakelse i prosjekter i en rekke land har vi fått en erfaringsrikdom som vi tror kan være verdifull også i Norge.

PS:
Vi arbeider ikke bare for Verdensbanken, Asiabanken, Myndigheter i tredje verden etc., men også for skandinaviske klienter.

Norconsult

Rådgivende Ingeniører, Arkitekter og Økonomer
Kjørbuveien 20, 1300 Sandvika. Tlf. (02) 54 53 30.

Utgiverpoststed – Bergen – Reklametrykk A.s